

วิญญาณของทะอิระ โนะ มะชะกะโดะ
ใน “โฌมงกิ” และ “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” :
การนำเสนอลักษณะความยึดติด

The spirit of Taira no Masakado
in “Shōmonki” and “The Tale of Heiji” :
The presentation of adherence aspect

กณภัทร รื่นภิรมย์*

Kanapat Ruenpirom

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการนำเสนอความยึดติดของวิญญาณจอมทัพผู้ก่อกบฏนามว่าทะอิระ โนะ มะชะกะโดะในนิยายสงครามสมัยเฮอันเรื่อง “โฌมงกิ” และนิยายสงครามสมัยคะมะกุระเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” จากการศึกษาพบว่าในเรื่อง “โฌมงกิ” ผู้เขียนนำเสนอภาพลักษณ์ของมะชะกะโดะที่มีความยึดติดในอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียง ทว่าภายหลังจากโดนราชสำนักปลิดชีพวิญญาณของมะชะกะโดะได้สำนึกผิดถึงกรรมที่ตนก่อและไม่มี ความยึดติดดังเช่นขณะมีชีวิต อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่สมัยคะมะ

* อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาปัจจุบันตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

กระผู้เขียนเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะเงะตะริ” นำเสนอภาพลักษณ์ของวิญญาณมะชะกะโตะที่แตกต่างออกไป กล่าวคือในฉากที่มินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะนักรบกกฏถูกนำออกมาเสียบประจาน ผู้เขียนได้ยกเรื่องราวในอดีตเมื่อครั้งที่คอของมะชะกะโตะเคยถูกเสียบประจานและเปล่งเสียงหัวเราะออกมา ฉากนี้สะท้อนให้เห็นถึงความยึดติดของวิญญาณมะชะกะโตะ รวมทั้งพฤติกรรมที่พยายามทำลายอำนาจของผู้ชนะ การนำเสนอวิญญาณอาฆาตของมะชะกะโตะดังกล่าวเป็นไปเพื่อชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่าวิญญาณของโยะมิโตะโมะก็มีจิตอาฆาตเช่นเดียวกับมะชะกะโตะ อีกทั้งยังรอคอยวันที่ตระกูลจะกลับมามีอำนาจอีกครั้ง จากการศึกษาความยึดติดของวิญญาณมะชะกะโตะในนิยายสงครามสองเรื่องนี้ทำให้เห็นถึงมุมมองของผู้เขียนที่มีต่อความยึดติดที่ต่างกั น กล่าวคือผู้เขียนเรื่อง “โฌมงกิ” นำเสนอความยึดติดเพื่อชี้ให้เห็นถึงปมเหตุที่ทำให้มะชะกะโตะมุ่งใช้กำลังเข้าประหารประหาร ซึ่งผลกระทบทำให้ตนเองต้องถูกราชสำนักปลิดชีพและได้รับความทุกข์ทรมานในนรก แนวความคิดนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นกุศโลบายไม่ให้นักบในท้องถิ่นคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนัก ในขณะที่ผู้เขียนเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะเงะตะริ” นำเสนอความยึดติดของวิญญาณผู้แพ้ที่สามารถดลบันดาลให้ฝ่ายตนกลับขึ้นมาีอำนาจ การนำเสนอดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความยึดติดที่กลับกลายเป็นพลังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง ดังเช่นที่นักบตระกูลมินะโมะโตะกอบกู้อำนาจจนได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำการปกครองในสมัยคะมะคุระได้สำเร็จ

คำสำคัญ : มะชะกะโตะ กบฏ เสียบคอประจาน วิญญาณอาฆาต ยึดติด

Abstract

This article aims to study the presentation of adherence of the rebel's spirit named Taira no Masakado in the war tale "Shōmonki" in the Heian period and the war tale "The Tale of Heiji" in the Kamakura period. The study of "Shōmonki" found that the author presented the identity of Masakado as a person who was adherent in power, fame and honor. After being killed by the government, he repented for his karma and discarded the adherence. In the Kamakura period, nevertheless, the author of "The Tale of Heiji" presented another identity. In Minamoto no Yoshitomo, a rebelled warrior, was beheaded and exposed to the public. The author cited an historical incident of Masakado who was beheaded and was exposed to the public, and laughed at his defiance as a victor. This scene reflected the adherence in power of Masakado's spirit as well as. The presentation of the revengeful spirit of Masakado was to make readers realize the revengeful spirit of Yoshitomo. Yoshitomo's spirit was still waiting to restore to his power again. In conclusion, the study of the adherence of Masakado's spirit in both war tales revealed the difference in points of view. The author of "Shōmonki" presented the adherence causing Masakado to make war against the central government. Consequently, he was killed by the government and suffered in hell. This view can be seen as a strategy to restrain local warriors from rebellions against the government. Meanwhile, the author of "The Tale of Heiji" presented the adherence of a loser spirit who was able to make his clan return to power. The readers can realize that the adherence was harnessed as a power to change the government. Similarly, Minamoto warriors regained power and took a step to rule the government in the Kamakura period.

Keywords : Masakado, rebel, beheaded, revengeful spirit, adherence

บทนำ

ทะอิระ โนะ มะชะกะโตะ (平将門)* เป็นนักรบที่ถูกกล่าวอ้างถึงในนิยายสงครามหลายเรื่อง ทั้งนี้ภาพลักษณ์ที่มักถูกนำเสนอก็คือนักรบผู้ก่อกบฏต่อราชสำนัก อาทิเช่น บทขึ้นต้นเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะมะชะตะริ” (『平家物語』) ผู้เขียนกล่าวถึงนักรบที่เคยก่อกบฏในอดีตดังเช่นมะชะกะโตะว่าเป็นผู้มี “จิตหลงในอำนาจ” (『おごれる心』) นอกจากนี้ในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะมะชะตะริ” (『保元物語』) ผู้เขียนยังกล่าวถึงฉากที่ราชสำนักเคยจัดพิธีสาปแช่งกบฏเมื่อครั้งทำสงครามปราบมะชะกะโตะ จะเห็นได้ว่ามะชะกะโตะมีภาพลักษณ์ของนักรบบกบฏที่มีความแข็งแกร่งและเป็นที่หวาดหวั่นต่อราชสำนักจนต้องประกอบพิธีสาปแช่งไม่อาจใช้เพียงกำลังพลเพื่อเอาชนะได้ นอกจากภาพลักษณ์นักรบบกบฏแล้ว ผู้เขียนนิยายสงครามหลายเรื่องยังได้นำเสนอเรื่องราวของมะชะกะโตะในลักษณะวิญญานอาฆาตด้วยเช่นกัน ก่อนเข้าสู่บทวิเคราะห์ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติของมะชะกะโตะโดยสังเขปดังนี้

มะชะกะโตะเป็นนักรบที่มีบทบาทในช่วงต้นศตวรรษที่ ๑๐ ซึ่งตรงกับช่วงกลางสมัยเฮอัน เดิมมีฐานอำนาจในเมืองมิโมะอุซะ (下総国)** ต้นเหตุของสงครามไม่มีบันทึกกล่าวถึงอย่างแน่ชัด บ้างกล่าวว่าเกิดจากลูกของมะชะกะโตะต้องการแย่งชิงที่ดินของบิดามะชะกะโตะ หรือในเอกสารทางประวัติศาสตร์เรื่อง “โมมงเรียวะกุกิ” (『将門略記』) ผู้เขียนกล่าวเพียงว่า ในปี ค.ศ. ๙๓๑ เกิดสงครามเนื่องจาก “ความขัดแย้งเรื่องสตรี” (『女論』) กล่าวคือทะอิระ โนะ โยะฉิกะเนะ (平良兼) ซึ่งมีศักดิ์เป็นทั้งลุงและพ่อตาของมะชะกะโตะรู้สึกไม่พอใจที่มะชะกะโตะแต่งงานกับบุตรสาวจึงก่อสงครามขึ้น ในสงครามครั้งนั้นมะชะกะโตะเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะและสามารถปลิดชีพทะอิระ โนะ คุนิกะ (平国香) ลุงอีกคนหนึ่งของเขาได้ ต่อมาฝ่ายลุงและทะอิระ โนะ ทะตะโมะริ (平貞盛) บุตรคุนิกะร่วมมือกันหาทางแก้แค้นโดยยกทัพเข้าโจมตีกองทัพนะชะกะโตะ ยิ่งไปกว่านั้น โยะฉิกะเนะยังใช้แผนจับตัวภรรยาของมะชะกะโตะเป็นตัวประกัน หลังจากนั้นเป็นต้นมา

* ไม่ทราบปีเกิดที่แน่ชัด แต่เสียชีวิตวันที่ ๑๔ เดือน ๒ ค.ศ. ๙๔๐ เป็นบุตรของทะอิระ โนะ โยะฉิมะชะ (平良将) บ้างกล่าวว่าบุตรของทะอิระ โนะ โยะฉิมะจิ (平良持) มีถิ่นฐานทางตอนเหนือของเมืองมิโมะอุซะ ตอนวัยหนุ่มเคยเข้าเมืองหลวงไปรับใช้ฟูจิวะระ โนะ ทะตะอิระ (藤原忠平) หากแต่ไม่ได้รับการเลื่อนขั้นดังที่มุ่งหวังไว้จึงเดินทางกลับมาใช้ชีวิตที่บ้านเกิด

** ตั้งอยู่แถบตะวันออกของญี่ปุ่น ปัจจุบันคือทางเหนือของ จ.ชิบะ และส่วนหนึ่งของ จ.อิบะระกิ

ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายได้บานปลายจนนำไปสู่สงครามอย่างต่อเนื่อง ต่อมาปี ค.ศ. ๙๓๙ มะชะกะโคะเข้าโจมตีเมืองทางตะวันออก เช่น เมืองอิตะชิ (常陸国) เมืองนิโมะทซูกะ (下野国) และเมืองโคสุเกะ (上野国) อีกทั้งยังตั้งตนเป็น “จักรพรรดิองค์ใหม่” (「新皇」) ในปี ค.ศ. ๙๔๐ ทางราชสำนักจึงมีคำสั่งให้ชะตะโมะริและฟูจิวะระ โนะ อิเดะชะโคะ (藤原秀郷) นำทัพมาปราบมะชะกะโคะ ขณะนั้นเป็นช่วงที่มะชะกะโคะขาดกำลังพลจึงไม่อาจต้านทานกองทัพหลวงได้ ในที่สุดเขาก็ถูกชะตะโมะริยิงธนูใส่จนตกจากหลังม้าและถูกอิเดะชะโคะตัดคอไป หลังจากนั้นคอกของมะชะกะโคะได้ถูกนำไปเลี้ยงประจานในเมืองหลวง

เรื่องราวของมะชะกะโคะถูกบันทึกในนิยายสงครามสมัยเฮอันเรื่อง “โฌมงกิ” (『平家物語』)* ผู้เขียนเล่าถึงเหตุการณ์ที่มะชะกะโคะตัวเอกของเรื่องเกิดข้อพิพาทในตระกูลจนนำไปสู่สงคราม รวมทั้งการบุกเข้าโจมตีเมืองทางตะวันออก ตอนท้ายเรื่องผู้เขียนยังได้นำเสนอโศกนาฏกรรมที่สะท้อนจากฉากที่มะชะกะโคะถูกปลิดชีพ และฉากที่ดวงวิญญาณของมะชะกะโคะทนทุกข์ทรมานในนรก ชะกุระ โยะมิยะซุ (佐倉由泰 2001 : 18) วิเคราะห์แก่นเรื่องว่าผู้เขียนต้องการนำเสนอภัยสงครามที่ส่งผลให้ผู้คนได้รับความทุกข์ โดยชี้ให้เห็นว่า “ความอาฆาตแค้นที่เพิ่มทวีขึ้นอย่างต่อเนื่อง” (「怨み、憤りの増幅的連鎖」) ของทั้งฝ่ายมะชะกะโคะและฝ่ายศัตรูเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สงครามขยายตัวออกไป อย่างไรก็ตามมีประเด็นที่น่าสังเกตว่าตอนท้ายเรื่องผู้เขียนได้กล่าวทิ้งท้ายไว้ดังนี้

凡そ世間の理は、痛むで死すとも戦ふべからず。現在に生きて恥有らば、死後に誉れなし。

ตามหลักปฏิบัติในสังคม แม้จะได้รับความเจ็บปวดจนถึงชีวิตแต่ก็ต้องไม่ต่อสู้โต้ตอบ หากความอับอายบังเกิดขึ้นขณะมีชีวิตอยู่ แต่หลังความตายนั้นไม่มีคำว่าเกียรติยศชื่อเสียงแต่อย่างใด (“โฌมงกิ” น. ๙๓)

* นิยายสงครามญี่ปุ่นเรื่องแรกซึ่งเขียนขึ้นในสมัยเฮอัน ปีที่เขียนและผู้แต่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด อย่างไรก็ตามมีข้อสันนิษฐานว่า อาจเขียนขึ้นหลังมะชะกะโคะเสียชีวิต ๔ เดือน กล่าวคือในเดือน ๖ ค.ศ. ๙๔๐ หรือบางทฤษฎีกล่าวว่าเขียนขึ้นในช่วง ๙๒-๙๓ ปีหลังจากมะชะกะโคะเสียชีวิต ผู้แต่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นผู้ที่มีถิ่นฐานในแถบตะวันออก หรืออาจเป็นขุนนางในเมืองหลวงซึ่งบันทึกเรื่องราวโดยได้รับข้อมูลจากผู้รู้เห็นสงครามโดยตรง

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนพยายามชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า “ความอับอาย” (「恥心」) จากการพ่ายแพ้หรือ “เกียรติยศชื่อเสียง” (「誉れ」) จากชัยชนะล้วนแล้วแต่ไม่ใช่สิ่งจียังยืน ฉะนั้นจึงไม่ควรเข้าประหัดประหารกัน จากการปิดท้ายเรื่องโดยนำเสนอให้คนในสังคมละความยึดติดในเกียรติยศชื่อเสียงนำมาซึ่งประเด็นน่าขบคิดว่า นอกจาก “ความอาฆาตแค้นที่เพิ่มทวีขึ้นอย่างต่อเนื่อง” แล้ว ความยึดติดในเกียรติยศชื่อเสียงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโศกนาฏกรรมของมะชะกะโตะอย่างไร

ทั้งนี้ความยึดติดของมะชะกะโตะในเรื่อง “โณมงกิ” ปรากฏเฉพาะขณะมีชีวิตเท่านั้น ภายหลังเสียชีวิตผู้เขียนนำเสนอภาพลักษณ์ของมะชะกะโตะในลักษณะวิญญาณที่ไม่มี ความอาฆาตและปรารถนาเพียงการไปสู่สุคติ อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่สมัยคะมะคุระ-มุโระมะชิ (ค.ศ. ๑๑๘๕-๑๕๗๓) ตำนานวิญญาณอาฆาตของมะชะกะโตะถูกเล่าขานอย่างแพร่หลายและมีการนำไปเล่าแทรกในนิยายสงครามหลายเรื่อง ทั้งนี้ นิยายสงครามสมัยคะมะคุระเรื่องแรกที่นำเสนอวิญญาณของมะชะกะโตะในลักษณะวิญญาณอาฆาตคือเรื่อง “เฮะอิชิโมะโนะเงะตะริ” (『平治物語』)* ผู้เขียนบรรยายฉากเสียบประจานคอกบฏซึ่งมีนามว่า มินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะ (源義朝) โดยได้อ้างอิงถึงเรื่องราวในอดีตเมื่อครั้งที่คอกของมะชะกะโตะเคยถูกนำมาเสียบประจานและแปลงเสียงหัวเราะออกมาภายหลังจากได้ฟังกลอนที่มีผู้แต่งเสียดสีความพ่ายแพ้ของเขา มะทซุโอะอะฉิเอะ (松尾芭蕉) 1996 : 60-65) วิเคราะห์ว่าผู้เขียนอ้างอิงฉากคอกของมะชะกะโตะเพื่อให้ผู้อ่านจินตนาการถึง “ความน่าสะพรึงกลัวของความยึดติด” (「執念の恐ろしさ」) ของวิญญาณผู้ตาย อย่างไรก็ตามไม่มีบทวิเคราะห์ว่าความยึดติดของวิญญาณนั้นถูกสะท้อนออกมาอย่างไร รวมทั้งการนำเสนอความยึดติดของมะชะกะโตะมีนัยยะความหมายเช่นไรต่อเนื่อง

จากประเด็นเรื่องความยึดติดที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของมะชะกะโตะดังที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอบทความนี้โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษา

* นิยายสงครามช่วงต้นสมัยคะมะคุระ ปีที่เขียนและผู้แต่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด อย่างไรก็ตามมีข้อสันนิษฐานว่าอาจเขียนขึ้นหลังปี ค.ศ. ๑๒๓๐ เนื้อหาบันทึกเรื่องราวการก่อกบฏของมินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะในสงครามเฮะอิชิที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. ๑๑๕๙ รวมทั้งโศกนาฏกรรมของภรรยาและบุตรของโยะมิโตะโมะที่ต้องได้รับโทษภายหลังแพ้สงคราม นอกจากนี้ตอนท้ายเรื่องผู้เขียนยังได้กล่าวถึงนิมิตจากเทพที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของตระกูลมินะโมะโตะในอนาคต

เปรียบเทียบภาพลักษณ์ของวิญญาณทะอิระ โนะ มะชะกะโคะในนิยายสงครามสมัยเฮอันเรื่อง “โอมงกิ” และนิยายสงครามสมัยคัมมะกุระเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะอะตะริ”^{*} โดยมุ่งเน้นที่จะวิเคราะห์ว่าการนำเสนอความยึดติดในนิยายสงครามทั้งสองเรื่องนี้มีนัยยะความหมายเช่นไรต่อเนื้อเรื่อง รวมทั้งมีความสัมพันธ์อย่างไรกับสภาพสังคมในแต่ละสมัย ผลการศึกษานี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของมุมมองผู้เขียนที่มีต่อความยึดติดของมะชะกะโคะแล้ว ยังอาจเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นที่มีต่อวิญญาณผู้แพ่ซึ่งแตกต่างไปตามสภาพสังคมและการปกครองที่เปลี่ยนแปลงจากสมัยเฮอันไปสู่สมัยคัมมะกุระ

ความยึดติดของมะชะกะโคะในเรื่อง “โอมงกิ”

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะศึกษาพฤติกรรมของมะชะกะโคะในขณะมีชีวิตโดยศึกษาตั้งแต่ปฐมเหตุที่ทำให้มะชะกะโคะเกิดความยึดติดจนกระทั่งนำไปสู่โศกนาฏกรรมที่ทำให้ต้องโดนปลิดชีพ รวมทั้งวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของวิญญาณมะชะกะโคะที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังเสียชีวิต

๑. มะชะกะโคะในขณะมีชีวิต

พฤติกรรมของมะชะกะโคะที่ให้ความสำคัญกับเกียรติยศชื่อเสียงนั้นเริ่มปรากฏตั้งแต่ตอนต้นเรื่อง และถูกเน้นให้มีความเด่นชัดมากขึ้นภายหลังจากมะชะกะโคะตั้งตนเป็นจักรพรรดิองค์ใหม่

ในช่วงต้นเรื่องผู้เขียนนำเสนอพฤติกรรมของมะชะกะโคะที่ให้ความสำคัญกับชื่อเสียงจากฉากที่มะชะกะโคะทำสงครามกับโยะมิกะเนะผู้เป็นลุงของเขา มะชะกะโคะถูกโยะมิกะเนะโจมตีจนตนเองได้รับบาดเจ็บสาหัส อย่างไรก็ตามเขาพยายามต่อสู้ต่อไป

^{*} ผู้วิจัยอ้างอิงข้อความเรื่อง “โอมงกิ” ฉบับฉิมบุกุจิ (真福寺本) ซึ่งเป็นฉบับดั้งเดิมที่บันทึกด้วยตัวอักษรจีนทั้งหมด อย่างไรก็ตามในบทความนี้ผู้วิจัยได้อ้างอิงเฉพาะส่วนที่เรียบเรียงเป็นโครงสร้างประโยคภาษาญี่ปุ่น (訓下し文) ตามหนังสือ “ฉิมเป็นนิฮนโกะเต็นนุงะกุเซ็นฉุ ๔๑ โอมงกิ มุทซุวะกิ โยเ็นโมะโนะอะตะริ เฮะอิจิโมะโนะอะตะริ” 『新編日本古典文学全集 41 将門記・陸奥話記・保元物語・平治物語』 นอกจากนี้ผู้วิจัยได้อ้างอิงนิยายสงครามเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะอะตะริ” ฉบับโยะเมะอิบุงโกะโซ (陽明文庫蔵本) ซึ่งเป็นฉบับดั้งเดิมที่เขียนขึ้นช่วงต้นสมัยคัมมะกุระ

โดยกล่าวว่า “อยากให้ชื่อในฐานะนักรบปรากฏไปถึงชนรุ่นหลัง” (「偏に兵の名を後代に揚げむと欲ひ」 หน้า ๓๔) อาจกล่าวได้ว่าคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับชื่อเสียงของนักรบที่พบเห็นได้ทั่วไปในนิยายสงคราม

อย่างไรก็ตามภายหลังจากมะชะกะโตะได้รับนิมิตจากพระโพธิสัตว์ยะชิมัน (八幡大菩薩) ให้ขึ้นเป็นผู้ปกครอง และได้รับการยกย่องจากเหล่านักรบให้เป็นจักรพรรดิองค์ใหม่* พฤติกรรมของมะชะกะโตะก็ได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือมะชะกะโตะไม่เพียงให้ความสำคัญกับเกียรติยศชื่อเสียงดังเช่นนักรบทั่วไป หากแต่ยังมีพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการยึดติดในเกียรติยศชื่อเสียงด้วยเช่นกัน พฤติกรรมดังกล่าวปรากฏให้เห็นจากข้อความในสาส์นที่มะชะกะโตะส่งไปยังราชสำนักดังนี้

ข้อความในสาส์นกล่าวถึงความรู้สึกไม่พอใจของมะชะกะโตะที่ราชสำนักไม่ให้ความสำคัญกับตนเอง เดิมที่มะชะกะโตะเคยถูกราชสำนักเรียกตัวไปสอบสวน ครั้งนั้นมะชะกะโตะยอมปฏิบัติตามคำสั่งของราชสำนักโดยดีจนต่อมาได้รับการปล่อยตัวในที่สุด อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นมะชะกะโตะก็ถูกราชสำนักเรียกตัวไปสอบสวนอีกครั้งทั้ง ๆ ที่มะชะกะโตะเป็นฝ่ายถูกลงและชะตะโมะริถูกพิพากษาจำคุกเข้าโจมตี มะชะกะโตะรู้สึกว่าการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจึงไม่ยอมไปให้การที่เมืองหลวง นอกจากนี้แม้ราชสำนักจะเรียกชะตะโมะริผู้เป็นศัตรูของมะชะกะโตะไปสอบสวนแต่กลับไม่ได้ลงโทษแต่อย่างใด การกระทำดังกล่าวทำให้มะชะกะโตะรู้สึกว่า การปฏิบัติของราชสำนักเป็นการกระทำที่ไม่ตรงไปตรงมา ทั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือคำตัดพ้อของมะชะกะโตะตอนท้ายสาส์น

昭穆を案ずるに、将門已に柏原帝王の五代の孫なり。縦ひ永く（朝敵を征伐して得た：執筆者注）半国を領せむに、^① 豈

** ช่วงเดือน ๑๒ ค.ศ. ๙๓๙ ขณะมะชะกะโตะบุกเข้าไปยังเมืองโคสุเกะ มีสตรีที่เป็นร่างทรง (巫女) อ้างว่าตนเป็นผู้ถือสาส์นของพระโพธิสัตว์ยะชิมัน และถ่ายทอดพระประสงค์ของพระโพธิสัตว์ยะชิมันด้วยความว่า 「朕が位を蔭子平将門に授け奉る。其の位記は左大臣正二位菅原朝臣の靈魂表すらく、右八幡大菩薩、八万の軍を起して、朕の位を授け奉らむ」 “ข้าจะมอบตำแหน่งให้หะชิระโนะ มะชะกะโตะ โองการแต่งตั้งนี้ดวงวิญญาณของท่านหะชะวะระ อะชน (หะชะวะระ โนะ มิชิชะเนะ) เสนาบดีฝ่ายซ้ายจะเป็นผู้รับไปบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรต่อไป พระโพธิสัตว์ยะชิมันที่ข้าพุดถึง ท่านคงจะทรงจัดขบวนนักรบแปดหมื่นคน เพื่อมามอบตำแหน่งจักรพรรดิแด่เจ้า” หน้า ๖๒

運に非ずと謂はむや。昔、兵威を振るひ天下を取る者、皆史書に見る所なり。^②將門、天の与へたる所は、既に武芸に在り。思ひ惟るに、等輩誰か將門に比ばむ。^③而るに公家、褒賞の由なくして、屢譴責の符を下されたるは、身を省みるに恥多し。面目何ぞ施さむ。

หากท่านพิจารณาถึงเชื้อสายตระกูลของข้าก็จะรู้ว่าตัวข้ามะชะกะโคะเป็นลูกหลานรุ่นที่ ๕ สืบทอดจากจักรพรรดิคะมิวะระระ* หรือหากสมมติว่าตัวข้า (ปราบกบฏและได้รับปูนบำเหน็จจน) ได้ครอบครองดินแดนครึ่งประเทศมาเนิ่นนานนั้นก็หมายความว่า ^①ชะตาของข้าก็มีโอกาสเป็นจักรพรรดิมิไซหรือ ในอดีตเคยมีเอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกถึงผู้ที่ใช้อำนาจจนครบจนได้ขึ้นมาเป็นเจ้าแผ่นดิน ^②สำหรับตัวข้ามะชะกะโคะ เองสิ่งที่สวรรคปรทานพรมาให้กับคือฝีมือการรบ ขอให้ท่านได้โปรดพิจารณาดูเถิดว่า ในหมู่ันกรบด้วยกัน มีใครที่มีมือเสมอเหมือนข้าบ้าง ^③แต่ถึงอย่างนั้นราชสำนักนอกจากจะไม่เคยมอบบำเหน็จรางวัลอะไรให้แล้ว ยังออกสาส์นตำหนิตเดียวนมาไม่ได้เว้นวาท สิ่งที่ราชสำนักปฏิบัติต่อตัวข้าทำให้ข้าหวนมองชีวิตตัวเองแล้วก็ได้แต่รู้สึกอับอายจนไม่เหลือเกียรติยศศักดิ์ศรีอะไรอีกแล้ว (“โฉมงามกิ” น. ๖๕-๖๖)

ในตอนท้ายสาส์นมะชะกะโคะได้เปิดเผยถึง “ความรู้สึกอับอาย” (「恥」) และการสูญเสีย “เกียรติยศศักดิ์ศรี” (「面目」) อันเกิดจากการถูกราชสำนักออกสาส์นตำหนิตเดียวนดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ ^③ การเปิดเผยความรู้สึกดังกล่าวนอกจากจะชี้ให้เห็นถึงปมเหตุที่ทำให้เขาเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนักแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของมะชะกะโคะที่ให้ความสำคัญกับชื่อเสียงเกียรติยศได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้มะชะกะโคะยังกล่าวแสดงถึงความภาคภูมิใจที่ตนเป็นผู้มีเชื้อสายสืบทอดจากจักรพรรดิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำกล่าวดังส่วนที่ขีดเส้นใต้ ^① ว่า “ชะตาของข้าก็มีโอกาสเป็นจักรพรรดิมิไซหรือ” สะท้อนให้เห็นว่ามะชะกะโคะต้องการแสดงให้ราชสำนักเห็นว่าตนมีเชื้อสายสืบทอดจากจักรพรรดิจึงมีอำนาจและสิทธิอันชอบธรรมที่จะขึ้นมาเป็น

* จักรพรรดิคะมิวะระระทรงมีอีกพระนามหนึ่งคือ “จักรพรรดิคัมมุ” (桓武天皇)

จักรพรรดิองค์ใหม่* นอกจากนี้จากคำกล่าว ② ยังแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจในฝีมือการรบของตนว่าสวรรค์เป็นผู้ประทานให้ เมื่อพิจารณาคำกล่าวในข้อความ ① และ ② ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า มะชะกะโตะไม่เพียงให้ความสำคัญกับชื่อเสียงเกียรติยศดังเช่นนักรบทั่วไป หากแต่ยังมีพฤติกรรมที่ยึดติดกับอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงทั้งในฐานะนักรบและผู้ปกครองแผ่นดิน

นอกจากนี้พฤติกรรมของมะชะกะโตะที่ยึดติดกับอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงยังปรากฏในฉากที่มะชะกะโตะไม่ฟังคำห้ามปรามของทะอิระ โนะ มะชะฮิระ (平将平) น้องชายของเขา มะชะฮิระกล่าวตักเตือนมะชะกะโตะว่าตำแหน่งจักรพรรดิเป็นสิ่งที่สวรรค์ประทานให้ ไม่สามารถใช้กำลังไขว่คว้าแย่งชิงมาได้ หากแต่มะชะกะโตะกล่าวโต้แย้งดังนี้

武弓の術は、既に両朝を助く。還箭の功は、且短命を救ふ。

① 将門も苟くも兵の名を坂東に揚げ、合戦を花夷に振るふ。

② 今の世の人、必ず撃ちて勝てるを以て君と為す。

ศาสตร์การรบเคยช่วยราชสำนักญี่ปุ่นหรือราชสำนักประเทศอื่น ๆ ให้รอดพ้นจากอันตรายมาแล้ว นอกจากนี้ฝีมือการยิงธนูก็ยังเคยช่วยชีวิตผู้คนไว้ ① ตัวข้ามะชะกะโตะ ชื่อเสียงในฐานะนักรบเป็นที่กล่าวขานไปทั่วดินแดนตะวันออก ฝีมือการรบก็เป็นที่ย่ำลือไม่ว่าจะในเมืองหลวงหรือในที่ห่างไกล

② ในยุคนี้ผู้ที่ทุ่มชัยชนะในสงครามย่อมได้เป็นเจ้าผู้ครองแผ่นดิน

(“โถมมิกิ” น. ๖๘)

แม้ว่าจะมีผู้ห้ามปรามไม่ให้มะชะกะโตะคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนัก หากแต่มะชะกะโตะไม่รับฟังคำเตือนนั้น นอกจากนี้ยังอ้างถึง “ชื่อเสียงในฐานะนักรบ” (「兵の名」) และฝีมือการรบของตนอันเป็นที่ร่ำลือดังส่วนที่ขีดเส้นใต้ ① นอกจากนี้มะชะกะโตะยังกล่าว

* ในสมัยเฮอันมีพระโอรสที่ประสูติจากจักรพรรดิเป็นจำนวนมากจนนำไปสู่ปัญหาการขึ้นครองราชบัลลังก์ ด้วยเหตุนี้ราชสำนักจึงแก้ปัญหาโดยการตั้งระบบการมอบนามสกุลให้เชื้อพระวงศ์เพื่อเปลี่ยนสถานะเป็นสามัญชน (賜姓降下) ในปี ค.ศ. ๘๘๙ เจ้าชายทะกะโมะจิ (高望王) ซึ่งสืบเชื้อสายจากจักรพรรดิคัมมุ (桓武天皇) ได้รับพระราชทานนามสกุลทะอิระ ฉะนั้นนักรบตระกูลทะอิระดังเช่นมะชะกะโตะจึงนับได้ว่ามีเชื้อสายจักรพรรดิด้วยเช่นกัน

ถึงความสามารถทางการรบว่าเป็นคุณสมบัติของผู้ครอบครองแผ่นดินในยุคนี้ดังเช่น ข้อความส่วนที่ขีดเส้นใต้ ② ข้อความนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มะชะกะโตะคิดว่าความสามารถในการรบเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแผ่นดิน ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ามะชะกะโตะมั่นใจว่าตนเองมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นผู้ปกครองแผ่นดินนั่นเอง จากคำกล่าวในฉากข้างต้นนับเป็นเครื่องยืนยันได้ดีถึงพฤติกรรมที่ยึดติดกับอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงของมะชะกะโตะ รวมทั้งยังอาจวิเคราะห์ได้อีกว่าปมเหตุสำคัญที่ทำให้มะชะกะโตะยึดติดในอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงนั้นเกิดจากความเชื่อมั่นในฝีมือการรบของตน กอปรกับความคิดว่าความสามารถในการรบเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแผ่นดิน

พฤติกรรมการให้ความสำคัญกับความสามารถทางการรบยังถูกกล่าวถึงอย่างชัดเจนที่บทบรรยายของผู้เขียนดังนี้

(将門：執筆者注) 学業の輩を屑とせず。此れただ武芸の類を翫べり。是を以て楯に対しては親を問ひ、悪を好みては過ちを被る。

(มะชะกะโตะ) ไม่สนใจเหล่านักปราชญ์ เอาแต่ไปหลงหมกมุ่นอยู่กับพวก ศาสตราจารย์ต่อสู้ ด้วยเหตุนี้เองทำให้ต้องเข้าประหัดประหารกับผู้เป็นเครือญาติและก่อกรรมชั่วอยู่เป็นนิจ จนในที่สุดต้องได้รับโทษ

(“โฉมงามกิ” น. ๘๕)

ผู้เขียนตำหนิมะชะกะโตะที่ไม่สนใจการศึกษาดังเช่นเหล่านักปราชญ์ แต่กลับมุ่งฝึกฝนเพียงศาสตราจารย์ต่อสู้ คำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมแต่เดิมทีของมะชะกะโตะที่ให้ความสำคัญกับความสามารถทางการรบซึ่งส่งผลให้มะชะกะโตะมุ่งใช้กำลังเข้าคลี่คลายความขัดแย้ง อีกทั้งยังอาจนำไปสู่ความคิดว่าความสามารถทางการรบเป็นเครื่องมือที่นำมาซึ่งอำนาจด้วยเช่นกัน

จากฉากข้างต้นอาจสรุปได้ว่าพฤติกรรมของมะชะกะโตะที่ยึดติดกับอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงปรากฏให้เห็นภายหลังจากมะชะกะโตะได้รับนิมิตจากพระโพธิสัตว์อะชิมัน ซึ่งความยึดติดนั้นไม่เพียงเกิดจากการให้ความสำคัญกับชื่อเสียงดังเช่นที่รบบทั่วไป หากแต่เกิดจากพื้นฐานความคิดว่าตนมีสายเลือดสืบทอดจากจักรพรรดิ และโดย

เฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยสำคัญก็คือ พฤติกรรมในการให้ความสำคัญกับความสามารถทางการรบ ซึ่งมะชะกะโตะเชื่อมั่นว่าความสามารถทางการรบจะทำให้ตนเองก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแผ่นดินได้

๒. วิญญาณของมะชะกะโตะภายหลังเสียชีวิต

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาว่าภายหลังมะชะกะโตะเสียชีวิต ภาพลักษณ์ของวิญญาณมะชะกะโตะถูกบรรยายไว้อย่างไร ความยึดติดในอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงหรือมุมมองว่าความสามารถทางการรบเป็นที่มาซึ่งอำนาจนั้นยังปรากฏอยู่หรือไม่ ทั้งนี้ในวาระสุดท้ายของชีวิตมะชะกะโตะผู้เขียนได้บรรยายถึงสาเหตุที่นำไปสู่จุดจบของมะชะกะโตะไว้ดังนี้

มะชะกะโตะเข้าครอบครองดินแดนบริเวณตะวันออกเดินหน้าสร้างพระราชวังและแต่งตั้งตำแหน่งขุนนางต่าง ๆ เมื่อราชสำนักได้ยินข่าวดังนั้นต่างก็พากันหวาดหวั่นจนจักรพรรดิซุสเก (朱雀天皇) มีพระราชโองการให้จัดพิธีสาปแช่งมะชะกะโตะ ในที่สุดมะชะกะโตะก็ถูกบุกโจมตีและเสียชีวิตดังฉากต่อไปนี้

時に現に^①天罰有りて、馬は風のごとく飛ぶの歩みを忘れ（後略）。^②新皇は暗に神鎧に中りて、終に涿鹿の野に戦ひて、独り蚩尤の地に滅びぬ。

ณ เวลานั้นเอง ^①มีอาญาสวรรค์ลงมา และแล้วอาชาที่วิ่งเร็วประดุจวายุก็หยุดก้าวเดิน (ละข้อความ) ^②จักรพรรดิองค์ใหม่ต้องธนูที่เทพลงมายิงลงมา และในที่สุดก็สิ้นชีวิตประหนึ่งชื่อไฮวที่ชีวิตดับสูญในสงครามที่ทุ่งจั่วลู่

(“โอมมกิ” น. ๘๓)

จากข้อความที่ขีดเส้นใต้^①ว่า มี “อาญาสวรรค์” (「天罰」) ลงมา และ^②มะชะกะโตะต้อง “ธนูแห่งเทพ” (「神鎧」) ที่ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความตายของมะชะกะโตะเป็นโทษทัณฑ์จากเทพ ซึ่งเกิดจากการที่มะชะกะโตะคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนัก นอกจากนี้ผู้เขียนจะนำเสนอภาพลักษณ์ของกบฏที่ต้องอาญาจากสวรรค์แล้วยังเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เขียนได้นำเสนอสาเหตุอีกประการหนึ่งที่นำไปสู่วาระสุดท้ายของมะชะกะโตะไว้ดังฉากต่อไปนี้

将門は頗る功課を官都に積みて、忠信を永代に流ふ。而るに
一生の一業は猛濫を宗と為し、毎年毎月合戦を事と為す。

(中略) 然る間、邪惡の積りて、一身におよび (後略)。

มะชะกะโคะปฏิบัติงานให้ราชสำนักสะสมคุณงามความดีไว้มากมาย
กิตติศัพท์ความจงรักภักดีเป็นที่กล่าวขานไปไกล ทว่าตลอดชั่วชีวิตของ
มะชะกะโคะมุ่งแต่ก่อเหตุรุนแรงจนกลายเป็นชนวนให้เกิดสงครามทุกปี
ทุกเดือนไม่ได้เว้นวาง (ละประโยค) และแล้วเมื่อกรรมชั่วสะสมเข้านานวัน
ผลแห่งกรรมจึงได้สนองถึงชีวิต (ละประโยค) (“โณมงกิ” น. ๘๕)

ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของมะชะกะโคะที่ตลอดชั่วชีวิตมุ่งแต่ก่อเหตุรุนแรงไม่เพียง
เป็นชนวนไปสู่สงครามหากแต่ยังถือเป็น “กรรมชั่ว” (「邪惡」) ซึ่งส่งผลให้มะชะกะโคะ
ต้องถูกปลดชีพในที่สุด กรรมที่มะชะกะโคะมุ่งใช้กำลังเข้าประหัตประหารยังถูกเน้นที่ฉาก
คำรำลือถึงวิญญานมะชะกะโคะด้วยเช่นกัน

諺に曰く、将門は、昔の宿世に依りて、東海道下総国豊田郡
に住せり。然れども殺生の暇に羈がれ、曾て一善の心なし。而
る間、生死限り有りて、終に以て滅び没す。何にか往き何に
か来たりて、誰が家にか宿ると。

ผู้คนเล่าขานกันปากต่อปากว่า บุญกรรมที่สร้างไว้ในชาติปางก่อนทำให้
มะชะกะโคะได้มาปักหลักอาศัยอยู่ที่เขตโทะโยะตะ เมืองมิโมะอุชะ ใน
พื้นที่แถบตะวันออก ทว่าเขากลับมุ่งแต่การฆ่าฟัน ไม่เคยคิดสร้างสม
กรรมดีแม้แต่น้อย และแล้วเมื่อถึงเวลาสิ้นอายุขัยก็ต้องสิ้นอำนาจ ชีวิต
ดับสูญไปในที่สุด ตอนนี่วิญญานคงจะล่องลอยไปมาอยู่ที่ไหนสักแห่ง
หรืออาจจะไปสิงสถิตที่บ้านของใครสักคน (“โณมงกิ” น. ๘๖)

จากการนำเสนอการเล่าขานของผู้คนดังส่วนที่ขีดเส้นใต้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้คนในสังคม
ต่างมองตรงกันว่าสาเหตุที่ทำให้มะชะกะโคะต้องโดนปลดชีพและวิญญานไม่อาจไปสู่
สุคติได้นั้นเป็นผลมาจากกรรมที่ฆ่าฟันผู้คน

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าภายหลังมะชะกะโคะเสียชีวิต นอกจากผู้เขียนจะนำเสนอภาพ

ลักษณะของกบฏที่ได้รับอนุญาตจากเทพแล้ว ผู้เขียนยังเชื่อมโยงพฤติกรรมของมะชะกะโตะ ที่มุ่งก่อสงครามกับแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม เพื่อเน้นให้ผู้อ่านเห็นถึงความร้ายแรงของ บาปกรรมจากการฆ่าฟันที่ทำให้มะชะกะโตะต้องได้รับความทรมานทั้งตอนวาระสุดท้าย ของชีวิตและในโลกภายหลังความตาย ทั้งนี้มีประเด็นที่ไม่อาจมองข้ามไปได้คือ การ ตระหนักรู้ถึงกรรมจากการฆ่าฟันผู้คนนั้นไม่ได้ปรากฏเพียงแค่ว่าความคิดของคนในสังคม เท่านั้น หากแต่วิญญาณของมะชะกะโตะเองก็แสดงพฤติกรรมที่สำนึกผิดต่อการกระทำ เมื่อครั้งมีชีวิตของตนด้วยเช่นกัน พฤติกรรมของวิญญาณมะชะกะโตะดังกล่าวสะท้อน จากฉากคำสั่งเสียของมะชะกะโตะในยมโลกดังนี้

A คำสั่งเสียจากคำบอกเล่าของผู้คน

(将門の亡魂が冥界の使いにことづけた消息の内容は：執筆者 注) 一月の内にただ一時の休み有り。其の由何とならば、獄 吏の言はく、汝、在世の時に、誓願せし所の金光明經一部 の助なり、てへり。(中略) 彼の本願を以て此の苦を脱るべ し、てへり。抑閻浮の兄弟、娑婆の妻子、他の為に慈しみを 施し、惡の為に善を造れ。

(คำสั่งเสียที่มะชะกะโตะฝากมากับยมทูตมีความว่า) ในช่วงหนึ่งเดือน มีเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นที่ได้หยุดพักจากการถูกทรมาน สาเหตุที่ เป็นเช่นนั้นผู้เป็นนริยบาลบอกว่า “เพราะผลบุญจากบทสวดบทหนึ่งใน คัมภีร์สุวรรณประภาสสูตรที่เคยตั้งจิตอธิษฐานเมื่อครั้งมีชีวิต (ละข้อความ) จิตที่ตั้งมั่นตอนคัดลอกบทสวดนี้ช่วยให้ข้าพ้นจากความทรมาน พี่น้อง ภรรยาและบุตรของข้าที่ยังมีชีวิตอยู่บนโลก พวกเจ้าจงมีเมตตาต่อผู้อื่น และสร้างกรรมดีเพื่อลบล้างความชั่วเกิด” (“โหมมกิ” น. ๙๑-๙๒)

B คำสั่งเสียที่ปรากฏในบันทึกเล่มหนึ่ง

或本に云はく、我が日本国の曆に曰く、九十三年の内に、其 の一時の休み有るべし。今、須く我が兄弟等、(将門が果た せなかった金光明經の書写：執筆者注) 此の本願を遂げ て、此の苦を脱すべしと。

ในหนังสือเล่มหนึ่งมีบันทึกไว้ว่า “ตามปฏิทินของประเทศญี่ปุ่นของเรา ในช่วง ๙๓ ปีมีเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นที่ได้หยุดพักจากการถูกทรมาน เหล่าพี่น้องของข้า พวกเจ้าจะช่วยให้ความปรารถนาของข้า (ในการคัดลอกคัมภีร์ที่มะชะกะโตะคัดลอกค้างไว้) สำเร็จเป็นจริงด้วยเถิด ข้าจะได้หลุดพ้นจากความทรมานนี้เสียที (“โณมงกิ” น. ๙๒)

เนื้อหาคำสั่งเสียของมะชะกะโตะจากคำบอกเล่าของผู้คน (A) และคำสั่งเสียที่ปรากฏในบันทึก (B) มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน ดังจะเห็นได้ว่าทั้งสองขงมีบทบรรยายถึงวิญญาณของมะชะกะโตะที่กำลังทุกข์ทรมานในนรก ทว่าผลบุญจากการคัดลอกคัมภีร์ช่วยบรรเทาความทรมานนั้นลงได้

นอกจากนี้เนื้อความในบันทึกคำสั่งเสีย (B) ส่วนที่ขีดเส้นใต้ยังชี้ถึงความปรารถนาให้ญาติที่มีชีวิตอยู่ช่วยคัดลอกคัมภีร์เพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความทรมานในนรก ส่วนในข้อความ (A) ส่วนที่ขีดเส้นใต้มะชะกะโตะกล่าวถึงความปรารถนาให้ญาติที่มีชีวิตอยู่มีเมตตาต่อผู้อื่น และสร้างกรรมดีเพื่อลบล้าง “ความชั่ว” (「悪」) ทั้งนี้หากพิจารณาคำว่า “ความชั่ว” ซึ่งปรากฏในฉากที่มะชะกะโตะถูกปลิดชีพตั้งแต่ยกข้างต้นว่า “เมื่อกรรมชั่วสะสมเข้านานวันผลแห่งกรรมจึงได้สนองถึงชีวิต” (「然る間、邪惡の積りて、一身におよび」) ก็จะได้เห็นว่า “ความชั่ว” ในที่นี้หมายถึง “การก่อสงครามฆ่าฟันผู้คน” ฉะนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่าคำสั่งเสียของมะชะกะโตะว่า “ให้สร้างกรรมดีเพื่อลบล้างความชั่ว” นั้นตีความได้ถึงความปรารถนาให้ญาติของมะชะกะโตะก่อกรรมดีเพื่อช่วยลบล้างกรรมชั่วที่มะชะกะโตะเคยก่อสงครามและสร้างความเสียหายให้ผู้คน นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้บรรยายต่อท้ายคำสั่งเสียว่า

然らば則ち聞かが如くは、生前の勇みは死後の面目とは成らず。傲々たるの報いに憂々たるの苦を受く。

ดังคำสั่งเสียจากยมโลก การต่อสู้อันหาญกล้าของนักรบเมื่อครั้งมีชีวิต ไม่ได้แปรเปลี่ยนเป็นเกียรติยศศักดิ์ศรีภายหลังเสียชีวิตแล้วแต่อย่างใด มีแต่จะต้องได้รับความทุกข์ทรมานเพื่อชดใช้ผลจากการกระทำอันหยิ่งผยองของตนเอง (“โณมงกิ” น. ๙๒)

บทบรรยายของผู้เขียนดังกล่าวเป็นเสมือนการเน้นย้ำถึงความปรารถนาของมะชะกะโตะที่ต้องการให้ญาติของเขาช่วยลบล้าง “ความชั่ว” (「悪」) กล่าวคือกรรมที่ตนเคยก่อสงคราม ซึ่งผลของการกระทำนั้นไม่ได้แปรเปลี่ยนเป็น “เกียรติยศศักดิ์ศรี” ภายหลังจากเสียชีวิต มีแต่จะสร้างความทุกข์ทรมานให้กับตัวผู้ก่อนนั่นเอง

คะวะจิริ อะกิโอะ (川尻秋生 2009 : 11-13) พิจารณาลักษณะการนำเสนอโดยให้วิญญาณของผู้ตายมาปรากฏในโลกมนุษย์และสั่งเสียให้ผู้ที่มีชีวิตช่วยสร้างกุศลเพื่อให้วิญญาณของตนรอดพ้นจากความทรมานในนรกว่า สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการนำเสนอเพื่อทำให้วิญญาณไปสู่สุคติ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกตว่าผู้เขียนนำเสนอให้วิญญาณของมะชะกะโตะไม่มีความยึดติดกับการทำสงครามดังเช่นตอนมีชีวิต นอกจากนี้ยังไม่แสดงความอาฆาตแค้นต่อฝ่ายราชสำนัก ในทางกลับกันวิญญาณของมะชะกะโตะยังตระหนักถึงความชั่ว กล่าวคือภัยจากสงครามที่ตนเคยสร้างความเดือดร้อนให้ผู้คน การให้วิญญาณของผู้แพ้สงครามตระหนักถึงความผิดของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบาปจากการฆ่าคนตายนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นกลวิธีการนำเสนอเพื่อสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นว่าวิญญาณของมะชะกะโตะได้หลุดพ้นจากความแค้นแค้นอาฆาต อันจะทำให้วิญญาณพ้นจากความทรมานในนรกและไปสู่สุคติได้ในที่สุด*

ทั้งนี้เมื่อประเด็นที่น่าสังเกตคือ ภายหลังจากคำสั่งเสียของมะชะกะโตะในยมโลก ผู้เขียนได้กล่าวถึงทายถึงอำนาจของราชสำนักไว้ดังนี้

一代の讎敵有りて、之と戦ふに角牙の如し。然れども強きは勝ち弱きは負く。天下に謀叛有りて、之と競ふに日月の如し。然れども公は増し私は減ぜり。

* ลักษณะการสร้างตัวละครให้ฝ่ายแพ้สงครามตระหนักความผิดของตนและมุ่งเข้าสู่หนทางธรรม หรือไปเกิดยังดินแดนสุชาวดีนั้นพบเห็นได้ในนิยายสงครามในสมัยคัมภีระ-มุโรมะชิหลายเรื่อง เช่น นิยายสงครามสมัยคัมภีระเรื่อง “เฮอิเกะโมะโนะเงะตบิ” (ฉบับเอ็นเตียว) ผู้เขียนนำเสนอจากตระกูลทบิระล่มสลาย โดยก่อนนิชิโตะโนะ (二位殿) ภรรยาของคิโยะโมะริจะกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย นางได้ตระหนักว่าการกระทำผิดของตระกูลตนเองเป็นเหตุให้ต้องได้รับ “อาญาจากเทพ” และแสดงความปรารถนาให้พระโพธิสัตว์มาช่วยนำทางไปสู่สุชาวดี คะจิระะ มะชะอะกิ (梶原正昭 1996 : 319) วิเคราะห์ว่าลักษณะการนำเสนอให้ผู้แพ้ตระหนักถึงความผิดของตนและปรารถนาไปสู่สุคติเป็นอิทธิพลของความเชื่อในนิยายสุชาวดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิด “การไปเกิดสุชาวดีของผู้ก่อกรรมชั่ว” (悪人往生) ของพระโฮเน็น (法然) ที่แพร่หลายในหมู่นักรบสมัยนั้น

แม้จะมีศัตรูคู่อาฆาตให้ต้องเข้าประหัดประหารประหนึ่งสัตว์ป่าเช่นเขี้ยว
 เสี้ยมเขาคู่ต่อสู้กัน ทว่าในความเป็นจริงแล้วผู้แข็งแกร่งย่อมมีชัย ผู้อ่อนแอ
 ย่อมแพ้อย่าง การก่อกบฏต่อเจ้าผู้ปกครองแผ่นดินนั้นเปรียบเสมือน
ดวงจันทร์ที่สาดแสงทำลายพระอาทิตย์ ทว่าอำนาจของราชสำนักย่อมจะ
 แกร่งกล้าขึ้น ในขณะที่พลังของกบฏมีแต่จะเสื่อมถอยลง

(“โฉมงามกิ” น. ๙๒)

คำกล่าวที่ว่า “ดวงจันทร์ที่สาดแสงทำลายพระอาทิตย์” นิโคชิ อิตะรุ และคณะ (信太
 周・他 2002 : 92) วิเคราะห์ว่า ผู้เขียนเปรียบเปรยอำนาจของจักรพรรดิกับพระอาทิตย์
 และอำนาจของมະชะกะโคะกับพระจันทร์ เพื่อชี้ให้เห็นว่ากบฏไม่อาจมีอำนาจเหนือกว่า
 จักรพรรดิหรือฝ่ายราชสำนักได้ จากคำกล่าวนี้นำให้วิเคราะห์ได้ถึงนัยยะที่ผู้เขียนต้องการ
 ชี้นำผู้อ่านว่า ผู้ก่อกบฏแม้จะมีความสามารถเฉกเช่นมະชะกะโคะ แต่ก็ไม่อาจเทียบเทียม
 กับอำนาจของราชสำนักได้

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาสภาพสังคมในช่วงกลางสมัยเออันจะเห็นได้ว่า
 แท้จริงแล้วอำนาจของราชสำนักเริ่มอ่อนแอลงอันเป็นผลมาจากปัญหาหลายด้าน เช่น
 ปัญหาเรื่องอันเกิดจากการที่ชาวบ้านยกที่ดินซึ่งได้รับจัดสรรจากรัฐให้ไปอยู่ในความ
 คุ้มครองของผู้มีอำนาจเพื่อหลีกเลี่ยงภาษี ปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ผู้ว่าการ
 ในท้องถิ่น (「国司」) ใช้อำนาจหาผลประโยชน์ให้ตนเองส่งผลให้ราชสำนักไม่สามารถ
 แก้ปัญหาการเก็บภาษีได้ อีกทั้งยังนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างราชสำนักกับคนในท้องถิ่น
 นอกจากนี้ยังมีปัญหาอันเกิดจากกลุ่มนักรบ*ที่เข้าไปคุ้มครองที่ดินในท้องถิ่นและสร้าง
 ฐานอำนาจจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเจ้าของที่ดิน นักรบเหล่านี้ไม่เพียงก่อ
 สงครามแย่งชิงที่ดิน หากแต่ยังมีกลุ่มนักรบที่พยายามต่อต้านอำนาจของราชสำนัก ซึ่ง
 สงครามที่สร้างความหวาดหวั่นให้กับราชสำนักอย่างมากก็คือสงครามโจเฮอิเท็นเงียว
 (承平天慶の乱) สงครามนี้หมายถึงสงครามที่มະชะกะโคะก่อกวนแถบตะวันออกใน
 ปีโจเฮอิที่ ๕ (ค.ศ. ๙๓๕) – ปีเท็นเงียวที่ ๓ (ค.ศ. ๙๔๐) รวมทั้งสงครามที่ฟูจิระะ

* กลุ่มนักรบในที่นี้หมายถึงนักรบที่มีเชื้อสายจักรพรรดิหรือขุนนาง (軍事貴族) เช่น ตระกูลทะอิระที่สืบ
 เชื้อสายมาจากจักรพรรดิคิมมู (桓武天皇) ตระกูลมินะโมะโตะที่สืบเชื้อสายมาจากจักรพรรดิเซอิวะ
 (清和天皇) เป็นต้น

โนะ ทูมิโตะโมะ (藤原純友)* ก่อกบฏขึ้นแถบตะวันตกบริเวณอ่าวเซโตะ ในปีโจเฮอิที่ ๖ (ค.ศ. ๙๓๖) - ปีเท็นเงียว ๔ (ค.ศ. ๙๔๑) เนื่องจากสงครามของมะซะกะโตะและทูมิโตะโมะเกิดขึ้นในเวลากลางคืนเหมือนกัน นอกจากนี้ทั้งคู่ยังเป็นกบฏที่มีความแข็งแกร่ง จึงทำให้เหล่าขุนนางพากันหวาดหวั่นว่านักรบเหล่านี้จะเข้ากุมอำนาจของราชสำนักได้ในที่สุด จากสภาพสังคมช่วงกลางสมัยเฮอัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่เกิดสงครามโจเฮอิเท็นเงียวในปี ค.ศ. ๙๔๐ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นช่วงเวลาในเรื่อง “โถมงกิ” ถูกประพันธ์ขึ้นนั้นทำให้วิเคราะห์ได้ว่า การนำเสนอพฤติกรรมการยึดติดที่ส่งผลให้มะซะกะโตะต้องพบกับความล้มเหลวทั้งในโลกปัจจุบันและความทุกข์ทรมานในนรกนั้นเป็นการชี้ให้ผู้อ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหล่านักรบในท้องถิ่นเห็นว่า การยึดติดในชื่อเสียงเกียรติยศไม่ได้นำมาซึ่งความสุขที่แท้จริงทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังคำกล่าวที่ผู้เขียนกล่าวเน้นย้ำตอนท้ายคำสั่งเสียของมะซะกะโตะว่า “การต่อสู้อันหาญกล้าของนักรบเมื่อครั้งมีชีวิตไม่ได้แปรเป็นเกียรติยศศักดิ์ศรีภายหลังจากเสียชีวิตแล้วแต่อย่างใด” (「生前の勇みは死後の面目とは成らず」) รวมทั้งบรรยายท้ายเรื่องว่า “หากความอับอายบังเกิดขึ้นขณะมีชีวิตอยู่ แต่หลังความตายนั้นไม่มีคำว่าเกียรติยศชื่อเสียงแต่อย่างใด” (「現在に生きて恥有らば、死後に誉れなし」) ลักษณะการนำเสนอเชิงชี้แนะให้ผู้คนเข้าประหัดประหารกัน และการวางโครงเรื่องให้วิญญาณหลุดพ้นจากความเคียดแค้น

* ฟุจิระะ โนะ ทูมิโตะโมะ ไม่ทราบปีเกิดแน่ชัด - ค.ศ. ๙๔๑) ได้รับเอกราชจากราชสำนักให้ไปปราบโจรสลัดแถบเซโตะหรือแถบทะเลทางตะวันตก แต่เขากลับขึ้นเป็นผู้นำโจรสลัด และในปี ค.ศ. ๙๓๙ ได้บุกโจมตีเมืองซะนูกิ อียะ และดะสะอิ ต่อมาถูกราชสำนักตามล่าและในปี ค.ศ. ๙๔๑ ถูกมินะโมะโตะโนะ ทูซุเนโมะโตะ (藤原経基) และโอโนะ โนะ โยะมิฟูรุ (小野好古) ปลดชีพ

** ในบันทึกประวัติศาสตร์สมัยมูโรมะชิเรื่อง “มะซะกะโตะทูมิโตะโมะโคสะอิงนิกิ” (『将門純友東西軍記』) บันทึกเหตุการณ์ในวันที่ ๑๙ เดือน ๘ ค.ศ. ๙๓๖ ซึ่งมะซะกะโตะได้เจอกับทูมิโตะโมะโดยบังเอิญที่เมืองเกียวโต เนื้อหาข้อความว่า 「相馬将門藤原純友兩人比叡山ニノホリ平安城ヲミオリシ互ニ逆臣ノ事ヲ相約ス本意ヲトクルニイテハ将門ハ王孫ナレハ帝王トナルヘシ純友ハ藤原氏ナレハ関白トナラント約シ」 “ทั้งโซมะ โนะ มะซะกะโตะและฟุจิระะ โนะ ทูมิโตะโมะ ขึ้นไปบนภูเขาอิเอะอิและมองลงมาที่เมืองหลวง จากนั้นทั้งคู่ต่างให้คำมั่นสัญญากันว่า หากแผนก่อกบฏนี้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งมาดปรารถนา มะซะกะโตะผู้มีสายเลือดจักรพรรดิสมควรได้ขึ้นเป็นจักรพรรดิ ส่วนทูมิโตะโมะผู้มีเชื้อสายตระกูลฟุจิระะยอมต้องได้ดำรงตำแหน่งคัมปะกุ” จากบันทึกดังกล่าวจะเห็นได้ถึงแผนการก่อกบฏที่ทั้งคู่พยายามแย่งชิงตำแหน่งสำคัญขอราชสำนักดังเช่นตำแหน่งจักรพรรดิ และขุนนางระดับคัมปะกุซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของจักรพรรดิ

อันจะทำให้ได้ไปสู่จุดนั้นไม่เพียงเป็นไปเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข หากแต่ในแง่หนึ่งยังถือเป็นเครื่องชี้ให้เห็นพลังอำนาจของราชสำนักประหนึ่ง “แสงอาทิตย์” ที่สามารถกำราบกฎได้ทั้งตอนที่มืดมืด และสามารถทำให้วิญญาณของมะชะกะโตะสงบลงจนไม่กลายเป็นวิญญาณอาฆาตที่ส่งผลให้การปกครองของราชสำนักกระส่ำระสาย ลักษณะการนำเสนอเช่นนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นกุศโลบายในการชี้นำผู้คนในสังคมไม่ให้คิดเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนักเพื่อรักษาอำนาจการปกครองส่วนกลางไว้ไม่ให้เกิดความสั่นคลอนนั่นเอง

ภาพลักษณ์วิญญาณอาฆาตของมะชะกะโตะ ในเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ”

แม้ว่าวิญญาณของมะชะกะโตะในนิยายสงครามสมัยเฮอันเรื่อง “โมเมงกิ” จะไม่ปรากฏลักษณะความอาฆาตหรือการยึดติดกับอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงดังเช่นตอนก่อนมีชีวิต อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่สมัยคะมะกุระ ผู้เขียนนิยายสงครามเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” ได้หยิบยกฉากคอของมะชะกะโตะที่ถูกเสียบประจาน รวมทั้งยังได้บรรยายสภาพคอที่แสดงความอาฆาตไว้ จากลักษณะที่แตกต่างจากเรื่อง “โมเมงกิ” ดังกล่าวนำมาซึ่งประเด็นปัญหาว่า เมื่อเข้าสู่สมัยคะมะกุระภาพลักษณ์ของวิญญาณมะชะกะโตะได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเช่นไร ความยึดติดของวิญญาณมะชะกะโตะมีนัยยะอย่างไรต่อเนื้อเรื่อง ก่อนเข้าสู่การวิเคราะห์ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงเนื้อเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” โดยสังเขปดังนี้

เรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” เป็นนิยายสงครามที่มีเนื้อหากล่าวถึงการก่อกบฏของมินะโมะโตะ โนะ โยะมิโตะโมะ* ในสงครามเฮะอิจิปี ค.ศ. ๑๑๕๙ เดิมทีโยะมิโตะโมะ

* โยะมิโตะโมะ (๑๑๒๓-๑๑๖๐) บุตรชายคนโตของมินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะมิ (源為義) มีฐานอำนาจอยู่แถบตะวันออก ในปี ค.ศ. ๑๑๕๓ ได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองมิโมะทซุเกะ (下野守) ต่อมาได้ขึ้นเป็นหัวหน้าตระกูลมินะโมะโตะในสงครามโฮเงิน โยะมิโตะโมะร่วมมือกับทะอิระ โนะ คิโยะโมะริต่อสู้จนทำให้ฝ่ายจักรพรรดิโกะนิชิระกะวะได้รับชัยชนะ หากแต่บิดาของเขาอยู่ฝ่ายจักรพรรดิสละราชย์ชูโตะกุ (崇徳院) ซึ่งเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ทำให้โยะมิโตะโมะจำต้องประหารบิดาตามคำสั่งของราชสำนัก

เคยออกรบและช่วยให้ฝ่ายจักรพรรดิโกะฉิมะกะวะ (後白河天皇) ได้รับชัยชนะใน สงครามโฮเง็นปี ค.ศ. ๑๑๕๖ ภายหลังสงครามโยะมิโตะโมะคาดหวังว่าตนจะได้ ก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่และนำพาให้ตระกูลมินะโมะโตะได้รับความรุ่งเรือง ทว่าเขากลับ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเพียงเจ้ากรมม้าประจำราชสำนัก (左馬頭) ในขณะที่ทะอิระ โนะ คิโยะโมะริ (平清盛) คู่แข่งของเขาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นถึงเจ้าเมืองสำคัญอย่าง เมืองฮะริมะ (播磨守) ในเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนบรรยายความรู้สึก ผิดหวังของโยะมิโตะโมะอันเป็นต้นเหตุนำไปสู่การก่อกบฏไว้ว่า “มินะโมะโตะ โนะ โยะมิ โตะโมะเจ้ากรมม้าประจำราชสำนัก หลังจากสงครามโฮเง็นสิ้นสุดลงก็เกิดความรู้สึก ไม่พอใจขึ้นมา เนื่องจากรู้สึกว่าคุณตนด้อยกว่าตระกูลทะอิระ” (「源氏左馬頭義朝は、保元の乱れ以後、平家に思え劣て、不快者なり」 หน้า ๔๑๕) หรือคำกล่าว ตัดพ้อของโยะมิโตะโมะว่า “ตัวข้าสืบ เชื้อสายจากมินะโมะโตะ โนะ ทะซุเนะโมะโตะมาเป็น รุ่นที่ ๗ ฝีมือยิ่งธนูของข้าเคยกำราบเหล่ากบฏ กลยุทธ์ที่ได้สืบทอดมาก็เคยปราบเหล่า ศัตรูมาแล้ว ทว่าในสงครามโฮเง็นที่ผ่านมามคนในตระกูลข้าจำนวนมากตกเป็นกบฏต่อ ราชสำนักจนต้องถูกประหารไปสิ้น เหลือแต่ตัวข้าโยะมิโตะโมะเพียงคนเดียว นี่อาจเป็น แผนการลับที่เจ้าคิโยะโมะริวางไว้ก็เป็นได้” (「六孫王より義朝までは七代なり。弓 箭の芸をもつて、叛逆の輩を戒めて、武略の術を伝へて、敵軍のかたきをも やぶり候ひき。しかれども、去んぬる保元の乱れに、一門朝敵となりて、類系ことごとく誅伐せられ、義朝一人に罷りなりて候へば、清盛も内 内所存こそ候ふらめ」 หน้า ๔๑๖) จากบทบรรยายและคำกล่าวของโยะมิโตะโมะ ชี้ให้เห็นว่า สาเหตุประการสำคัญที่ทำให้โยะมิโตะโมะก่อกบฏนั้นเกิดจากความน้อยเนื้อ ต่ำใจที่ตนมีความสามารถทางการรบและมีผลงานปราบกบฏ ทว่ากลับไม่ได้รับปูนบำเหน็จ อย่างที่ตนสมควรได้รับ รวมทั้งความเคลือบแคลงใจว่าคิโยะโมะริคู่แข่งของตนเป็น ผู้วางแผนทำให้ต้องสูญเสียคนในตระกูลไป ในที่สุดโยะมิโตะโมะจึงตกลงใจร่วมมือกับ ชุนนางฟูจิวะระ โนะ โนะบุโยะริ (藤原信頼) ก่อกบฏในสงครามเฮะอิจิ ทว่าผลของ สงครามครั้งนี้โยะมิโตะโมะกลับตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และถูกโอะซะตะ โนะ ทะตะมุเนะ (長 田忠致) นักรบคนสนิทลอบสังหารขณะกำลังหลบหนี

ในฉากที่คอของโยะมิโตะโมะถูกนำมาเสียบประจานในเมืองหลวงมีประเด็นที่ น่าสนใจคือผู้เขียนได้อ้างอิงเรื่องราวของมะชะกะโตะไว้ดังต่อไปนี้

(義朝の首が曝された獄門で：執筆者注) いかなるあとなし者
かしたりけん、元は下野たりし事を歌に詠みて、札に書いて
ぞ立てたりける。

① 下野は木のかみにこそなりにけれよしとも見えぬかけ司かな
昔、将門が首、獄門に梟けられたりけるを、藤六といふ歌詠
が見て、

② 将門はこめかみよりぞ斬られける 俵藤太がはかりごとにて
と詠みたりければ、③ この首、「しい」とぞ笑ひける。二月に
討たれたる首を、四月に持ちて上りて梟けたりけるに、五月
三日に笑ひけるこそ恐ろしけれ。④ 「義朝が首も笑ひやせん」
とぞ申しあへる。

(บริเวณประตูเรือนจำที่คอกถูกเสียบประจาน) มีกลอนเขียนใส่กระดาษแผ่น
เล็ก ๆ วางไว้ ฝีมือของพวกเร่ร่อนที่ไหนกันนะ กลอนมีใจความถึง
โยะมิโตะโมะซึ่งเคยเป็นเจ้าเมืองมิโตะที่ถูกระงับความว่า

① “เจ้าเมืองมิโตะที่ถูกระงับขึ้นไปเสียบอยู่บนต้นไม้เสียแล้ว ได้เลื่อนขึ้นเป็น
เจ้าเมืองคิอิ แต่ถึงกระนั้นการได้ควบสองตำแหน่งก็ไม่เห็นจะน่ายินดีตรงไหน”
อดีตเคยมีกวีนามว่า “โทโระกุ” เห็นคอกของมะชะกะโตะถูกเสียบประจานที่
ประตูเรือนจำจึงแต่งกลอนความว่า

② “มะชะกะโตะโดนฟันขมับจนดับสูญ ด้วยแผ่นเหล็กกลวงของทะวะระโทตะ”
เมื่อเอ่ยกลอนจบ ③ “วันนี้ก็เปล่งเสียงหัวเราะ “ฮ่า” ออกมา คอกถูกฟันเมื่อ
เดือน ๒ และถูกนำมาเสียบประจานที่เมืองหลวงตอนเดือน ๔ ทว่าพอถึง
วันที่ ๓ เดือน ๕ ก็เปล่งเสียงหัวเราะออกมา ช่างน่าหวาดผวามากจริง ๆ ผู้คน
ต่างพากันพูดว่า ④ “แล้วหัวของโยะมิโตะโมะล่ะ จะหัวเราะออกมาแบบนี้
หรือเปล่าล่ะ” (“เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” น. ๔๙๘)

จากฉากข้างต้นอาจวิเคราะห์การนำเสนอโดยแบ่งได้เป็น ๒ ประเด็น คือมุมมองของผู้คน
ที่มีต่อคอกที่ถูกเสียบประจาน และปฏิกิริยาของคอกที่ถูกเสียบประจาน

๑. มุมมองของผู้คนที่มีความทุกข์เสียเปรียบ

ในจากนี้ผู้เขียนสะท้อนมุมมองของคนในสังคมที่มีความทุกข์เสียเปรียบและชะตากรรมของบุคคลของผู้คนที่พบเห็นคนที่ถูกเสียเปรียบ ประเด็นในกลอนประโยค①* อาจตีความได้ว่าแม่โยะมิโตะโมะจะได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองคิอิคิโตะตำแหน่งเจ้าเมืองโยะมิโตะซะกะ หากแต่การที่ต้องประสบชะตากรรมโดนลอบสังหาร อีกทั้งยังถูกฝ่ายศัตรูนำออกมาเสียเปรียบประจักษ์เช่นนี้ไม่ใช่เรื่องน่ายินดี ในบันทึกสมัยต้นคะมะกุระเรื่อง “งุกันโดม” (『愚管抄』) พระจิเ็น (慈円) ผู้เขียนกล่าวถึงกลอนข้างต้นว่าเป็นกลอนเสียดสี (落首)** ที่ขุนนางนามว่าคุโจ โนะ โคะระมิชิ (九条伊通)*** เป็นผู้แต่งขึ้น อีกทั้งยังมีกลอนเสียดสีแต่งไว้อีกเป็นจำนวนมาก การที่ผู้เขียนยกกลอนเชิงเสียดสีซึ่งมีแต่งไว้เป็นจำนวนมากย่อมสะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในสมัยนั้นมองโยะมิโตะโมะในเชิงลบ ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณาเนื้อหาบทกลอนที่กล่าวถึงการคว่ำตำแหน่งหรือการเลื่อนชั้นของโยะมิโตะโมะก็ยังสามารถตีความได้อีกว่า ผู้คนต้องการตำหนิความทะเยอทะยานอยากในอำนาจของโยะมิโตะโมะอันเป็นผลมาจากความยึดติดในอำนาจเมื่อครั้งมีชีวิตนั่นเอง

ถัดจากกลอนเสียดสีโยะมิโตะโมะ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตเมื่อครั้งที่ชะตากรรมของบุคคลออกมาเสียเปรียบ และมีส่วนแต่งกลอนเสียดสีไว้เช่นเดียวกันดังจะเห็นได้จากประโยค② ในกลอนนั้นกล่าวถึงชะตากรรมที่โดนท้าวระโตะหรือที่รู้จักกันใน

* คำว่า “คิโนะกะมิ” (木のかみ) แปลว่า “บนต้นไม้” พ้องเสียงกับคำว่า “คิโนะกะมิ” (紀伊守) ที่แปลว่า “ตำแหน่งเจ้าเมืองคิอิ” จึงทำให้สามารถตีความได้ทั้ง “คอของโยะมิโตะโมะที่ถูกเสียบบนต้นไม้” และ “การได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองคิอิ” นอกจากนี้คำว่า “โยะมิโตะโมะ” (よしとも) ที่แปลว่า “ถึงกระนั้น” ยังพ้องเสียงกับชื่อ “โยะมิโตะโมะ” (義朝) ด้วยเช่นกัน

** ชะกะอิ โยโอะ (櫻井陽子 2007 : 110-117) กล่าวว่า กลอนเสียดสีที่ปรากฏในนิยายสงครามมักมีเนื้อหาในเชิงตำหนิ ถูกเสียดสีการกระทำของตัวละครให้เกิดความขบขัน เรื่องที่มักถูกนำมาใช้เสียดสี เช่น ความซลาดกฉวยของนักรบ การถูกปลิดชีพในสนามรบอย่างน่าสมเพช

*** 「是ヲミル人カヤウノ歌ノ中ニ、コレ程一文字モアダナラヌ歌コソナケレトノ、シリケリ。九条ノ大相國伊通ノ公ゾカヽル歌ヨミテ、オホクオトシ文ニカキナドシケルトゾ、時ノ人思ヒタリケル。」 “ผู้ที่พบเห็นกลอนนี้ต่างพากันพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ในบรรดาบทกลอนเสียดสีแบบนี้ ไม่เคยมีกลอนไหนที่ทุกถ้อยคำมีความหมายลึกซึ้งแบบนี้ ผู้คนในสมัยนั้นคิดว่า ท่านขุนนางคุโจ โนะ โคะระมิชิผู้นั้นเป็นผู้แต่งกลอนนี้ขึ้น และเขียนเป็นกลอนเสียดสีแบบนี้ไว้อีกเป็นจำนวนมาก” (หน้า ๒๓๗)

นามของฟูจิระะ โนะ ฮิเดะซะโตะใช้ “แผนลี้กกลวง” (「はかりごと」) หลอกล่อจน “ถูกพันขมับ” (「こめかみよりぞ斬られける」) กล่าวคือถูกรณยุทธ์ที่ขมับและโดน ตัดคอมาเสียบประจาน ฉากนี้ไม่ปรากฏในเรื่อง “โหมมงกิ”^{*} หากแต่อิงจิ คุนิโอะ (樋口 州男 2014 : 182-184) สันนิษฐานว่า เนื้อหาดังกล่าวมีที่มาจากตำนานความสามารถเหนือมนุษย์ของมะชะกะโตะ เดิมทีฉากมะชะกะโตะถูกปลิดชีพในเรื่อง “โหมมงกิ” ผู้เขียน เปรียบเปรยมะชะกะโตะกับนักรบจีนนามว่าซือไฮว (蚩尤) ดังความว่า “จักรพรรดิองค์ใหม่ต้องธนูที่เทพลอบยิงลงมา และในที่สุดก็สิ้นชีวิตประหนึ่งซือไฮวที่ชีวิตดับสูญในสงครามที่ทุ่งจ้าวลู” (「新皇は暗に神鎗に中りて、終に涿鹿の野に戦ひて、独り蚩尤の地に滅びぬ」) ตามตำนานจีนซือไฮวเป็นนักรบที่มีศีรษะเป็นทองแดงและมีร่างเป็นเหล็กจึงทำให้เข้าศึกยิงหรือฟันไม่เข้า** แม้จะเป็นเพียงสำนวนการเปรียบเทียบ การตายของมะชะกะโตะกับซือไฮวนักรบจีนผู้เปี่ยมความสามารถ แต่ผู้คนในสมัยนั้นอาจให้ความสนใจตำนานความสามารถเหนือมนุษย์ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังของซือไฮวและนำไปเชื่อมโยงกับมะชะกะโตะ จนทำให้เกิดภาพลักษณ์ว่ามะชะกะโตะมีร่างเป็นเหล็ก หากแต่มีจุดอ่อนที่บริเวณขมับ***

ฉะนั้นการที่ผู้เขียนเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะะระตะริ” แทรกกลอนที่กล่าวถึงมะชะกะโตะ

* ในเรื่อง “โหมมงกิ” ผู้เขียนไม่ได้บรรยายว่ามะชะกะโตะถูกรณยุทธ์ที่ส่วนใดของร่างกาย รวมทั้งไม่ได้เน้นการบรรยายถึงแผนการของฮิเดะซะโตะ หากแต่ใช้คำว่า “อาญาสวรรค์” 「天罰」 และ “ธนูแห่งเทพ” 「神鎗」 รวมทั้งบรรยายถึงกระแสลมที่เปลี่ยนทิศทางซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงพลังของเทพที่บันดาลให้ฝ่ายฮิเดะซะโตะได้เปรียบจนสามารถยิงปลิดชีพมะชะกะโตะได้

** ซือไฮวเป็นนักรบที่ได้รับการนับถือเป็นเทพแห่งสงคราม ในหนังสือรวมกลอนจีน “เมะฮิบุโนโมะ” (『明文抄』) บันทึกไว้ว่าซือไฮวมีศีรษะเป็นทองแดง ร่างเป็นเหล็ก (บางตำนานกล่าวว่าหน้าผากเป็นเหล็ก) จึงฟันหรือยิงไม่เข้า นอกจากนี้ยังมีตำนานเล่าว่าตอนทำสงครามต่อสู้กับหวางตี้ (黃帝) ซือไฮวเรียกพายุฝนให้ตกลงมา แต่หวางตี้ตอบโต้โดยภาวนาให้เทพแห่งความแห้งแล้งมาช่วย ทำให้หวางตี้เป็นฝ่ายชนะสงครามและปลิดชีพซือไฮวได้สำเร็จ

*** ตำนานความสามารถเหนือมนุษย์ของมะชะกะโตะที่มีร่างเป็นเหล็กนี้ได้แพร่หลายออกไปในช่วงสมัยคะมะกุระถึงมูโระมะชิ เช่น วรรณกรรมประเภทตำนานในสมัยมูโระมะชิเรื่อง “ทะวะระโตะเดะโมะโนะะระตะริ” เล่าถึงตำนานที่มะชะกะโตะมีร่างเป็นเหล็ก อีกทั้งยังมีขุนพลร่างจำแลง (影武者) ๖ ร่างไม่สามารถมองแยกว่าร่างใดเป็นร่างที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตามฮิเดะซะโตะวางแผนสืบความลับจนได้ล่วงรู้ว่ามีร่างจำแลงทั้ง ๖ ร่างไม่มีเงา และมะชะกะโตะมีสวามิภักดิ์เท่านั้นที่เป็นเนื้อ ตอนต่อสู้เขาจึงหาร่างมะชะกะโตะที่มีเงาปรากฏและเล็งธนูไปที่ส่วนขมับจนทำให้ปลิดชีพมะชะกะโตะได้ในที่สุด

ที่ถูกยิงธนูใส่ตรง “ขมับ” (こめかみ)* ย่อมทำให้ผู้อ่านจินตนาการได้ถึงตำนานความสามารถของมะชะกะโคะที่เหนือกว่ามนุษย์ทั่วไป อย่างไรก็ตามภาพลักษณะจอมทัพผู้มีความสามารถนั้นไม่ได้เป็นที่ชื่นชมของผู้คนแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอในลักษณะกลอนเสียดสีความพ่ายแพ้ของมะชะกะโคะซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสลายตาของผู้คนในสังคมที่ต้องการดำเนินความสามารถนั้น นอกจากนี้หากพิจารณาจากภาพลักษณะของมะชะกะโคะในฐานะนักรบกกฏที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในนิยายสงครามสมัยกะมะกะระ เช่น เรื่อง “โฮเงโนโมะโนะเงะตะริ” หรือ “เฮะอิเกะโมะโนะเงะตะริ” ดังที่กล่าวในบทนำ ก็อาจสันนิษฐานได้ว่าการดำเนินความสามารถนั้นน่าจะมีสาเหตุมาจากความเหิมเกริมของมะชะกะโคะที่ใช้กำลังความสามารถไปในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนักและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งตนเป็นจักรพรรดิองค์ใหม่

การยกกลอนเสียดสีมะชะกะโคะขึ้นมาในฉากโยะมิโตะโมะถูกเสียบคอประจานเช่นนี้ นอกจากจะเป็นเครื่องมือให้เห็นถึงสลายตาของคนในสังคมที่ดำเนินการก่อกบฏของนักรบทั้งสองคนแล้ว เนื้อหาของกลอนยังสะท้อนถึงปฏิกิริยาของผู้คนที่ต้องการดำเนินไปถึงลักษณะนิสัยของนักรบทั้งคู่อันเป็นปมเหตุนำไปสู่การก่อกบฏ ดังจะเห็นได้ว่าโยะมิโตะโมะมีความทะเยอทะยานมุ่งแสวงหาความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ เช่นเดียวกับมะชะกะโคะที่แม้จะมีความสามารถเหนือมนุษย์ หากแต่ใช้ความสามารถนั้นเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจเช่นเดียวกัน โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าการยกกลอนเสียดสีมะชะกะโคะขึ้นมากล่าวต่อจากกลอนเสียดสีของโยะมิโตะโมะนั้นทำให้เห็นถึงมุมมองของผู้คนในสังคมที่ดำเนินการก่อกบฏ รวมไปถึงความยึดติดในอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงซึ่งถือเป็นจุดร่วมของโยะมิโตะโมะและมะชะกะโคะ

๒. ปฏิกริยาของคอที่ถูกเสียบประจาน

หลังจากการนำเสนอกลอนเสียดสีโยะมิโตะโมะและมะชะกะโคะแล้ว ผู้เขียน

* นอกจากตำนานเรื่องจุดอ่อนของมะชะกะโคะที่ขมับแล้ว ยะมะดะ ยูจิ (山田雄司 2014 : 107) ยังวิเคราะห์สาเหตุที่ในกลอนกล่าวถึงส่วน “ขมับ” (こめかみ) ว่าอาจมีที่มาจากกลวิธีการแต่งกลอน กล่าวคือ คำว่า “ทะวะระะ” (田原) ซึ่งเป็นอีกฉายาหนึ่งของอิเคะชะโคะ พ้องเสียงกับคำว่า “ทะวะระะ” (俵) ที่แปลว่า กระสอบฟางและคำว่า “วะระะ” (蕨) ที่แปลว่า “ฟาง” นี้ทำให้จินตนาการถึงคำว่า “โคเมะ” (米) ที่แปลว่า “ข้าวสาร” และคำว่า “โคะเมะ” ไปพ้องเสียงกับคำว่า “โคะเมะกะมิ” (こめかみ) ที่แปลว่า “ขมับ”

ปิดท้ายฉากโดยบรรยายถึงปฏิกิริยาของค่อมะซะกะโตะที่ถูกเสียบประจันว่า “หัวนี้ก็
ปลั่งเสียงหัวเราะะ “ฮ่า” ออกมา” (「この首、「しい」とぞ笑ひける」) ดัง
ประโยค③ และตั้งคำถามว่า “แล้วหัวของโยะมิโตะโมะละ จะหัวเราะออกมาแบบนี้
หรือเปล่านั้น” (「義朝が首も笑ひやせん」) ดังประโยค④

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ตำนานหัวของมะชะกะโตะที่แปลงเสียงหัวเราะเมื่อฟังกลอนเสียดสีนั้นยังถูกนำไปเล่าแทรกในนิยายสงครามเรื่องอื่น ๆ ในสมัยถัดมา เช่น นิยายสงครามสมัยมุโระมะชิเรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” (『太平記』) และวรรณกรรมประเภทตำนานสมัยมุโระมะชิเรื่อง “ทะวะระโตะโตะโมะโนะงะตะริ” (『倭藤太物語』) อย่างไรก็ตามผู้เขียนบรรยายปฏิกิริยาของคอมะชะกะให้แตกต่างจากเรื่อง “เฮอิจิโมะโนะงะตะริ” ดังนี้

“ทะอึเฮะอิกิ”

หัวนี้ส่งเสียงหัวเราะดังกึกก้อง ดวงตาพลันปิดลง และแล้วร่างก็แห้งเหี่ยวไป
ในที่สุด (หน้า ๑๖๘)

“ทะวะระระโตคะโมะโนะงะตะริ”

この首、から／＼とわらひて、そののち色も変じ、眼もふさがりけるとかや。
 หัวนี้ส่งเสียงหัวเราะดังกึกก้อง หลังจากนั้นหัวก็เปลี่ยนสีไป แล้วดวงตาก็
 พลันปิดลง (หน้า ๑๓๖)

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนทั้งสองเรื่องบรรยายปฏิกิริยาของคอมะซะกะโคะภายหลังจากฟัง
กลอนเสียดสีไว้ใกล้เคียงกัน กล่าวคือหลังจากหัวของมะซะกะโคะปลั่งเสียงหัวเราะ
ออกมา ดวงตาก็ปิดลง คอเปลี่ยนสี หรือร่างแห่งเหี่ยวไป ยะมะตะ ชูจิ (山田雄司 2014
: 106-108) ซึ่งว่าลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของบทกลอนที่ช่วยให้วิญญาณ
อาฆาตไปสู่วสคติ* นอกจากนี้โฮะริงจิ อีกโอะ (堀口育男 1992 : 28-30) ยังตีความนัยยะ

* ยะมะตะกล่าวถึงรูปแบบการนำเสนออำนาจของกลอนที่ทำให้วิญญาณอาฆาตส่งลงนินยายสงคราม เช่น ตำนานของวิญญาณจักรพรรดิสุริยราชย์โคกูเทอิปรากฏใน ฦ พระสุสานบนภูเขาอิชิโมริ และเมื่อได้ฟังคำกลอนของพระชะฮิเงียว (西行) ดวงพระวิญญาณอาฆาตจึงส่งลง

จากการนำเสนอ “ปฏิริยาของผู้ถูกเสียบประจันที่หลับตาลง” ว่า สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของผู้ปกครองหรือผู้ชนะที่กำราบให้วิญญาณอาฆาตยอมศิโรราบ* จากบทวิเคราะห์ของยะมะตะและโฮะริงูจิชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในเรื่อง “ทะอิเฮะอิกิ” และเรื่อง “ทะวะระโตะดะโมะโนะงะตะริ” แม้ว่าวิญญาณอาฆาตของมะชะกะโตะจะแสดงความน่าสะพรึงกลัวจากการหัวเราะออกมาภายหลังฟังกลอนเสียดสี หากแต่การปิดท้ายฉากด้วยการบรรยายถึงปฏิริยาของดวงตาที่ปิดลง และสภาพคอหรือร่างที่เปลี่ยนกลับไปเป็นสภาพศพตามปกติ นั้นชี้ให้เห็นถึงการยอมศิโรราบให้แก่อำนาจของผู้ชนะ หรือแรงอาฆาตที่สงบลงและไปสู่สุคติในที่สุด

จากการพิจารณาปฏิริยาของค่อมะชะกะโตะที่หลับตาลงดังที่ยกข้างต้นนำมาซึ่งข้อสังเกตว่าในเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” ผู้เขียนนำเสนอเพียงหัวของมะชะกะโตะที่เปล่งเสียงหัวเราะออกมา โดยที่หลังจากนั้นค่อมะกะโตะไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแต่อย่างใด นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ให้ความว่า “คอถูกฟันเมื่อเดือน ๒ และถูกนำมาเสียบประจันที่เมืองหลวงตอนเดือน ๔ ทว่าพอถึงวันที่ ๓ เดือน ๕ ก็เปล่งเสียงหัวเราะออกมาช่างน่าหวาดผวามากจริง ๆ” (「二月に討たれたる首を、四月に持ちて上りて梟けたりけるに、五月三日に笑ひけるこそ恐ろしけれ」) จากการปิดฉากด้วยประโยคดังกล่าวทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผู้เขียนต้องการนำเสนอภาพของวิญญาณมะชะกะโตะที่ไม่ไปสู่สุคติ อีกทั้งยังเน้นความน่าสะพรึงกลัวทั้งจากการบรรยายปฏิริยาที่ปรากฏหลังโดนปลิดชีพมาแล้ว ๓ เดือนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่ไม่อาจมองข้ามไปได้คือการหัวเราะเยาะภายหลังฟังกลอนเสียดสี

ดังที่วิเคราะห์ข้างต้นว่าบทกลอนความว่า “มะชะกะโตะโดนฟันขมับจนดับสูญด้วยแผนลี้กกลวงของทะวะระโตะ” (「将門はこめかみよりぞ斬られける 俵藤太がはかりごとにて」) ไม่เพียงเสียดสีความพ่ายแพ้ของมะชะกะโตะ หากแต่ยังมีนัยยะในเชิงตำหนิการใช้ “ความสามารถเหนือมนุษย์” แสวงหาอำนาจด้วยเช่นกัน ฉะนั้นการที่มะชะกะโตะหัวเราะเยาะภายหลังจากไต่ยนกลอนเสียดสีนี้จึงอาจตีความได้ถึงจิตวิญญาณของมะชะกะโตะที่ไม่ยอมแพ้ให้กับความตายที่ราชสำนักเป็นผู้มอบให้

* นอกจากนี้โฮะริงูจิยังตีความนัยยะของ “คอของผู้ถูกเสียบประจันที่ไม่ยอมหลับตา” (眼つゝらぬ首) ว่าสะท้อนให้เห็นถึง “การไม่ยอมศิโรราบ” ให้กับผู้ชนะ ยิ่งไปกว่านั้นดวงตาของผู้ถูกเสียบประจันที่ “จ้องมอง” ยังชี้ถึงพลังการต่อต้านของจิตวิญญาณที่มีความแกร่งกล้าเหนือกว่าผู้ชนะ

รวมทั้งคำตำหนิจากผู้คนในสังคม เสียงหัวเราะนั้นยังเป็นเสมือนการตอบโต้ราชสำนักที่แม้จะเอาชนะ “ความสามารถเหนือมนุษย์” ของมะชะกะโคะได้สำเร็จ แต่ไม่สามารถเอาชนะพลังวิญญาณอาฆาตได้ ยิ่งไปกว่านั้นการบรรยายถึงพลังของวิญญาณมะชะกะโคะที่ทำให้คอไม่เปลี่ยนสภาพไปแม้จะผ่านไป ๓ เดือนยังทำให้ผู้อ่านมองเห็นถึงความปรารถนาอันแรงกล้าที่ต้องการจะเอาชนะอำนาจของราชสำนัก ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า การนำเสนอปฏิกิริยาของมะชะกะโคะที่หัวเราะเยาะกลอนเสียดสีแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาของวิญญาณที่ต้องการทำลายและตอบโต้อำนาจของฝ่ายราชสำนัก ในขณะเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นถึงความยึดติดของวิญญาณมะชะกะโคะที่มีต่ออำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงได้อย่างชัดเจน

นอกจากการนำเสนอปฏิกิริยาของวิญญาณมะชะกะโคะที่ทำลายอำนาจผู้ชนะแล้ว ผู้เขียนยังได้เชื่อมโยงไปถึงวิญญาณของโยะมิโตะโมะโดยตั้งคำถามว่า “แล้วหัวของโยะมิโตะโมะล่ะ จะหัวเราะออกมาแบบนี้หรือเปล่านั้น” (「義朝が首も笑ひやせん」) เหมือนเป็นการชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า คอของโยะมิโตะโมะคงมีจิตวิญญาณที่ไม่ยอมแพ้ให้กับความตายและพยายามจะต่อต้านอำนาจของผู้ชนะเช่นเดียวกับมะชะกะโคะ ทั้งนี้หากพิจารณาแก่นเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” ที่นำเสนอการกบฏตระกูลมินะโมะโตะก็ยิ่งอาจตีความได้ว่า ผู้เขียนนำเสนอพลังของวิญญาณอาฆาตของมะชะกะโคะ เพื่อชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงพลังของวิญญาณโยะมิโตะโมะที่รอวันที่ตระกูลจะได้กลับมาขึ้นอำนาจอีกครั้ง อาจกล่าวได้ว่าแม้ความยึดติดของมะชะกะโคะและโยะมิโตะโมะจะถูกนำเสนอในเชิงตำหนิ อีกทั้งความอาฆาตของนักรบกบฏจะเป็นสิ่งที่ทำให้คนในสังคมหวาดกลัว หากแต่ผู้เขียนได้เชื่อมโยงพลังของวิญญาณอาฆาตให้เป็นแรงผลักดันนำไปสู่แก่นเรื่องในการกบฏตระกูลมินะโมะโตะ จากการนำเสนอดังกล่าวทำให้เห็นได้ถึงการตีความการยึดติดของวิญญาณอาฆาตในอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งก็คือ พลังของการยึดติดที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมการปกครอง

โดยสรุปจากการวิเคราะห์การนำเสนอวิญญาณมะชะกะโคะในเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะงะตะริ” จะเห็นได้ว่า พลังวิญญาณที่พยายามทำลายอำนาจของผู้ชนะ รวมทั้งความยึดติดที่กลายเป็นพลังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นนับเป็นประเด็นที่แตกต่างจากเรื่อง “โฌมงกิ” โดยสิ้นเชิง ดังที่พิจารณาในหัวข้อข้างต้นว่า ในเรื่อง “โฌมงกิ” แม้ในขณะที่มีชีวิตมะชะกะโคะจะพยายามใช้ความสามารถในการรบเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและ

เกียรตินิยมชื่อเสียง อย่างไรก็ตามภายหลังเสียชีวิตวิญญูณของมะชะกะโตะถูกนำเสนอให้ไม่มีความยึดติด อีกทั้งยังไม่แสดงพฤติกรรมทำทลายอำนาจของราชสำนักแต่อย่างใด ลักษณะการนำเสนอดังกล่าวเป็นเสมือนเครื่องสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นว่าการละทิ้งความยึดติดในอำนาจและเกียรตินิยมชื่อเสียงเป็นวิถีทางที่จะทำให้สังคมกลับมามีความสุข แนวคิดนั้นว่าเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้คนในสังคมลดความขัดแย้งลง อีกทั้งยังนับเป็นกุศโลบายไม่ให้นักบวชในท้องถิ่นคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนัก ซึ่งจะส่งผลให้ราชสำนักสามารถรักษาอำนาจไว้ไม่ให้เกิดความสั่นคลอนได้นั่นเอง อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่ปลายสมัยเฮอันในปลายปี ๑ (ค.ศ. ๑๑๕๖) เรื่อยมาจนถึงสมัยคะมะกุระ (ค.ศ. ๑๑๘๕) อำนาจการปกครองได้เปลี่ยนจากขุนนางไปสู่นักรบอย่างเต็มรูปแบบ นักบวชที่อดีตเป็นเพียงจอมทัพได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมือง อย่างไรก็ตามอำนาจก็ไม่ได้อยู่ในมือของนักบวชตระกูลใดตระกูลหนึ่งได้ยาวนาน ดังจะเห็นได้ว่านักบวชตระกูลทะอิระซึ่งนำโดยทะอิระ โนะ คิโยะโมะริขึ้นมามีอำนาจได้เพียงประมาณ ๓๐ ปี* หลังจากนั้นมินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ (源頼朝) บุตรของโยะมิโตะโมะก็โค่นล้มตระกูลทะอิระ กอบกู้ตระกูลมินะโมะโตะและขึ้นเป็นผู้นำการปกครองได้สำเร็จ สังคมที่เต็มไปด้วยสงครามและการเปลี่ยนผ่านอำนาจอย่างไม่หยุดนิ่งทำให้ผู้คนเชื่อว่าชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ในสงครามไม่ได้ขึ้นกับความสามารถของนักบวชเพียงประการเดียว หากแต่ยังเป็นผลมาจากวิญญูณอาฆาตของผู้แพ้ตลบตันดาลให้เกิดขึ้น จากความคิดความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้ผู้เขียนเรื่อง “เฮะอิจิโมะโนะเงะตะริ” นำเสนอการกอบกู้ตระกูลมินะโมะโตะโดยอ้างอิงเรื่องราววิญญูณอาฆาตของมะชะกะโตะ และชี้ให้เห็นถึงความยึดติดของผู้แพ้ที่กลายเป็นพลังช่วยพลิกผันสถานะของตระกูลมินะโมะโตะจากกบฏผู้แพ้สงครามให้เปลี่ยนเป็นผู้นำทางการเมือง โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า สภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนผ่านอำนาจตั้งแต่ปลายสมัยเฮอันจนถึงสมัยคะมะกุระทำให้ผู้คนมีมุมมองต่อความยึดติดของวิญญูณ

* ยุคแห่งความรุ่งเรืองของตระกูลทะอิระอาจกล่าวได้ว่ามีจุดเริ่มต้นในสมัยที่คิโยะโมะริช่วยให้ฝ่ายจักรพรรดิโกะเอมเมะวะได้รับชัยชนะในสงครามโฮเงโนในปี ค.ศ. ๑๑๕๖ และปราบโยะมิโตะโมะที่ก่อกบฏในสงครามเฮะอิจิในปี ค.ศ. ๑๑๕๙ ต่อมาเขายังได้ขึ้นดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี (太政大臣) ในปี ค.ศ. ๑๑๖๗ ซึ่งทำให้คิโยะโมะริมีสถานะเป็นทั้งจอมทัพและขุนนางระดับสูงสุดในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตามภายหลังจากคิโยะโมะริเสียชีวิต อำนาจของตระกูลทะอิระอ่อนแอลงและล่มสลายลงหลังจากแพ้ตระกูลมินะโมะโตะในสงครามดันโนะอุระ ในปี ค.ศ. ๑๑๘๕

มะชะกะโตะเปลี่ยนแปลงไปจากกลางสมัยเฮอัน กล่าวคือความยึดติดของวิญญาณแม้จะเป็นสิ่งที่ทำให้อำนาจของผู้ปกครองเกิดความสั่นคลอนและสร้างความหวาดหวั่นให้กับคนในสังคม แต่ในอีกแง่หนึ่งความยึดติดนั้นก็อาจกลายเป็นพลังในการกอบกู้อำนาจให้ผู้แพ้ด้วยเช่นกัน

บทสรุป

พฤติกรรมที่มีความยึดติดในอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงของมะชะกะโตะนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นภาพลักษณ์ที่ปรากฏอยู่คู่กับมะชะกะโตะเรื่อยมาตั้งแต่สมัยเฮอัน จนเข้าสู่สมัยคะมะกุระ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากภาพลักษณ์เมื่อครั้งมีชีวิตของมะชะกะโตะ ดังที่ผู้เขียนเรื่อง “โคมงกิ” ได้นำเสนอพฤติกรรมที่มุ่งใช้กำลังประหัตประหารเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ในขณะที่ภาพลักษณ์ของวิญญาณมะชะกะโตะที่ไม่มีความยึดติดและสำนึกผิดถึงกรรมที่ตนก่อขึ้นกลับไม่ปรากฏในนิยายสงครามสมัยต่อมา และเมื่อก้าวเข้าสู่สมัยคะมะกุระภาพลักษณ์ของวิญญาณมะชะกะโตะที่มีความยึดติดปรากฏในนิยายสงครามอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง “เฮะอิชิโมะโนะนะตะริ” ผู้เขียนเน้นการบรรยายความยึดติดของมะชะกะโตะที่ไม่สูญเสียไปพร้อมความตาย อีกทั้งยังกลับกลายเป็นพลังที่นำไปสู่การฟื้นคืนอำนาจของผู้แพ้ ภาพลักษณ์ของวิญญาณมะชะกะโตะที่มีความยึดติดในอำนาจและเกียรติยศชื่อเสียงนี้ยังคงปรากฏเรื่อยมาจนถึงสมัยเอโดะ หากแต่การบรรยายถึงความน่าสะพรึงกลัวได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น นิยายสงครามสมัยมูโระมะชิเรื่อง “มะชะกะโตะซุมิโตะโมะโทสะอิคุงิ” (『将門純友東西軍記』) กล่าวถึงร่างของมะชะกะโตะที่วิ่งไล่ตามคามาจนถึงเมืองมุซะมิ แต่แล้วก็ล้มลงและสิ้นฤทธิ์ไปในที่สุด หรือในนิยายสงครามในสมัยเอโดะ เรื่อง “เส้นทะอิเฮะอิชิ” (『前太平記』) ที่กล่าวถึงคอคของมะชะกะโตะที่ตาบิดลงภายหลังฟังก์ลอนเสียดัส หากแต่ความคิดถึงบ้านเกิดทำให้คอคลอยออกจากที่เสียบประจานไปทางแถบตะวันออก อย่างไรก็ตามวิญญาณของมะชะกะโตะสิ้นฤทธิ์เสียก่อน คอคจึงตกลงมาที่เมืองมุซะมิ การนำเสนอให้ร่างตามหาคอคหรือการนำเสนอความรู้สึกรอคคิดถึงบ้านจนทำให้คอคลอยหนีออกจากที่เสียบประจานนั้นมีนัยยะเช่นไรต่อเนื้อเรื่อง รวมทั้งมีความสัมพันธ์อย่างไรกับสภาพสังคมแต่ละยุคสมัย ล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

บรรณานุกรม

- 岡見正雄・赤松俊秀（編）．『日本古典文学大系 愚管抄』．東京：岩波書店，1967.
- 大津雄一．「怨霊は恐ろしき事なれば—怨霊の機能と軍記物語の始発—」．『軍記物語の系譜と展開』，55-69．東京：汲古書院，1998.
- 梶原正昭．「武士の罪業感と発心」．『新典社研究叢書99仏教文学の構想』，306-321．東京：新典社，1996.
- 川尻秋生・佐倉由泰・寺内浩・近藤好和・宮瀧交二・鈴木哲夫・樋口州男・村上春樹．『将門記を読む』．東京：吉川弘文館，2009.
- 久保勇．「「首」をめぐる言説—軍記物語を構成するもの—」．『軍記物語の窓 第四集』，187-210．東京：研究叢書，2012.
- 古澤直人．「平治の乱における源義朝謀叛の動機形成—勲功賞と官爵問題を中心に—」．『経済志林』，80(3)：129-188，2013.
- 児玉正幸．「『今昔物語集』、『宇治拾遺物語』に見える「兵の道」（1）—坂東軍事貴族（源充・平良文・平将門・平維茂）の場合—」．『鹿屋体育大学学術研究紀要』，9：127-136，1993.
- 後藤丹治・釜田喜三郎．『日本古典文学大系 太平記（二）』．東京：岩波書店，1961.
- 櫻井陽子．「軍記物語の和歌」．『国文学』，72(5)：110-117，2007.
- 佐倉由泰．「『将門記』の表現世界」．『国語と国文学』，78(8)：14-27，2001.
- 『将門純友東西軍記 京都大学附属図書館所蔵』．ออนไลน์ สืบค้นเมื่อ ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐ จาก <http://edb.kulib.kyoto-u.ac.jp/exhibit/0053/image/45/0053s401.html>
- 信太周・犬井善嘉・柳瀬喜代志・矢代和夫・松林靖明．『新編日本古典文学全集 41 将門記・陸奥話記・保元物語・平治物語』．東京：小学館，2002.

田島けい子. 「保元物語の構造—金刀比羅宮本と半井本の落差—」. 『日本文学誌要』, 26 : 12-25, 1982.

日本古典文学会 (編). 『日本古典文学大系 室町物語集 (下)』. 東京 : 岩波書店, 1990.

堀口育男. 「説話・儀礼・境界—〈眼つぶらぬ首〉説話をめぐって—」. 『国語と国文学』, 69(5) : 27-42, 1992.

松尾葦江. 「平治物語の場合」. 『軍記物語論究』, 60-69. 東京 : 若草書房, 1996.

矢代和夫. 「平将門一首の怪異譚をめぐって」. 『軍記物語の系譜と展開』, 71-87. 東京 : 汲古書院, 1998.

